

Periodiek

Historische Kring Maarssen, 47^e jaargang
nr. 2 - 2020

Themanummer:

DE VECHTSTREEK
IN DE TWEEDE
WERELDOORLOG

Voor erkend scharreelvees

Slagerij
Dorresteyn
sinds 1882

Nassastraat 4
Tel. 0346 - 561219
Maarssen

RADIO - T.V.
ELECTR. HUISHOUDELIJK
+ VOORDEEL + VAKMANSCHAP
+ KWIEKE SERVICE

radio en t.v. speciaalzaak

elektron
Nassastraat 9-11,
3601 BA Maarssen
telefoon: 0346-562081

Bij ons is iedereen welkom
waar de fiets ook vandaan komt.

Nassastraat 99, Maarssen
Telefoon: 0346-760760

info@honigtweewielerspecialist.nl
www.honigtweewielerspecialist.nl

f VOLG ONS OP FACEBOOK
WWW.FACEBOOK.COM/HONIGTWEEWIELERSPECIALIST

VAN VREDENDAAL & ZN
aannemersbedrijf restauratiewerken

anno 1911

Harmonieweg 1 3603 BN Maarssen

info@vanvredendaalenzn.nl 0346 561356
www.vanvredendaalenzn.nl 06 12 961 465

colofon

Opgericht op 11 september 1972, opgenomen in het verenigingsregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en Omstreken onder nummer 301763120000.

Voor informatie en contact met HKM:

Website www.historischekringmaarsse.nl en

e-mail: secretaris@historischekringmaarsse.nl

Interim bestuur:

Hans Kuijl, voorzitter

Vacant: vicevoorzitter

Arie van Ginkel, secretaris

Postbus 90, 3600 AB Maarssen, tel.: 0346-564168,

e-mail: secretaris@historischekringmaarsse.nl

Ronald van Tongeren, penningmeester

Hans van Bommel, Rob Franse, Jan Kees Plomp, Bert de Ruiter,

Jean Hubert van Tongeren.

Ledenbeheer:

Jantien de Ruiter

e-mail: ledenbeheerhkm@ziggo.nl tel.: 0346-563599

Leden van verdienste:

drs. W. Smits (10-02-1994), mevr. A.P. van Haaften (26-02-2015),

mevr. R. Tjhuis (10-03-2016)

Ereleden:

Mevr. G.M. Willekes-van Putten (24-02-2000), J.H. Sagel (22-02-2001), B. de Ruiter (21-02-2002), Mevr. M.C. Hatzmann-Scheltema (23-02-2006), B. Visschedijk (26-02-2009), Mevr. A. Wolters-Dekkers (03-03-2011), H. Blaauw (06-03-2014)

Redactie Periodiek:

Jan Simonis (voorzitter), Arjan van Weele (secretaris), Piet Gentenaar, Nelleke Hendrikse, Bert de Ruiter, Ria Tjhuis.

Kopij zenden aan: Jan Simonis, e-mail: bestuur4@historischekringmaarsse.nl

Voor verkoop losse nummers: Bert de Ruiter, N. Maesstraat 6, tel. 0346-563599

Lidmaatschap:

Het lidmaatschap kost € 15 per jaar. Opzeggen kan alleen vóór het einde van het kalenderjaar. Voor meer informatie en aanmelden als lid van de Kring zie de website of neem contact op met Jantien de Ruiter, Nic. Maesstraat 6, 3601 DR Maarssen, tel.: 0346-563599 en e-mail: ledenbeheerhkm@ziggo.nl Eventuele stortingen op ons rekeningnummer NL93INGB0002907376 t.n.v. Penningmeester HKM.

Vormgeving en productie:

Topic Creatieve Communicatie, Wierden

inhoud

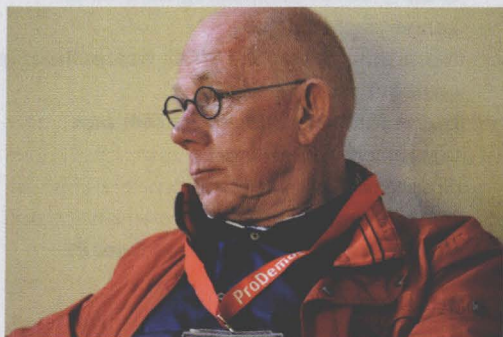
- 43 Colofon en Inhoud
- 44 Kringnieuws
- 46 Stolpersteine Schippersgracht 13 en Langegracht 27
- 51 Nijenrode gedurende WOII. Kasteelheer in oorlogstijd: Alois Miedl
- 57 Huize Richmond. Een huis met een bijzondere geschiedenis
- 62 Spionagegroep Albrecht
- 70 Piramides in de polder
- 77 Uit de Oude Schoenendoos Deel 82

op de cover

Kasteel Nijenrode te Breukelen. Opname: 2008. Foto Albert Speelman. Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE).

Kringnieuws

Oud-voorzitter Sander Snijders overleden
Vlak voor het ter perse gaan van dit Periodiek bereikte ons het droeve nieuws dat onze oud-voorzitter Sander Snijders op 16 april jl. op 68-jarige leeftijd is overleden.

Wij hebben de eer gehad om hem van maart 2013 tot en met maart 2016 als voorzitter van onze vereniging te mogen hebben. In de periode van zijn voorzitterschap werden het Periodiek en de website van de HKM volledig vernieuwd en gemoderniseerd.

Wij hebben hem leren kennen als een man met communicatieve kwaliteiten, een beminnelijk mens, begaan met zijn medemens. Als bestuursleden werden wij allemaal wel een keer door hem uitgenodigd om mee te gaan naar Amsterdam. Hij zong daar in het koor van de Dominicuskerk en ontleende daar veel voldoening aan. Hij bleek geweldig te kunnen zingen.

Sander is op dinsdag 21 april 2020 in besloten kring gecremeerd. De omstandigheden lieten het niet toe om hem een afscheid te geven zoals gewenst. Wij wensen de nabestaanden veel sterkte toe en Sander de rust die hij zocht.

Hans Kuijl, voorzitter
Arie van Ginkel, secretaris

Het overnemen van artikelen en afbeeldingen zonder toestemming van de redactie is niet toegestaan. De inhoud van de artikelen is voor verantwoording van de auteur. U kunt kopij voor het volgende nummer inleveren vóór 1 juni 2020.

De Historische Kring Maarssen heeft al het mogelijke gedaan om de eventuele rechthebbenden op beeld en/of tekst in dit Periodiek te achterhalen. Indien u meent aanspraak te kunnen maken op dergelijke rechten, verzoeken wij u contact op te nemen met het bestuur via de secretaris.

Themanummer Periodiek

Dit themanummer 'De Vechtstreek in de Tweede Wereldoorlog' is tot stand gekomen met medewerking van de Historische Kring Breukelen. Pol Schevernels van deze Kring schreef een interessante bijdrage over Nijenrode gedurende WOII. Rode draad in zijn verhaal: de nog steeds niet afgesloten affaire Goudstikker. Gastauteur Hendrik Dijk uit Loenen aan de Vecht schrijft over de zogenoemde 'Piramides' in de polder. Daarmee bedoelt hij de vele groepsschuilplaatsen, ook rond Maarssen en Zuilen, die ons nog steeds herinneren aan WOII. Wally Smits opent dit nummer met het treurige verhaal over de Stolpersteine op de Schippersgracht en de Langegracht. Wally schreef ook het verhaal over de spionagegroep Albrecht. Een groep die informatie inzamelde over de Duitse bezetter in de Vechtstreek. De groep hield het vol tot het eind van de oorlog, maar verloor liefst 15 medewerkers. Michel van Schaik schrijft over de gebeurtenissen in zijn geboortehuis Richmond, bijgenaamd het spookhuis van Maarssen. Daar gebeurden angstaanjagende dingen na de dood van een jongeman door toedoen van de Gestapo. Hans Sagel sluit dit themanummer af met een bijdrage over verzet, een daad van stil verzet in dit geval.

HKM en het coronavirus

Het coronavirus heeft ook gevolgen voor de activiteiten van onze Kring. Zo hebben we helaas de jaarvergadering met lezing van Hans van

Bemmel op 12 maart moeten afgelasten. Op die vergadering stonden belangrijke onderwerpen op de agenda: de goedkeuring van de financiële jaarstukken, de wijzigingen in het bestuur van de Kring, waaronder het aantreden van de nieuwe voorzitter en de verhoging van de prijs van het lidmaatschap met € 1,00 naar € 15,00. Deze voorstellen zullen alsnog op een nader te plannen jaarvergadering, waarschijnlijk in het najaar, goedgekeurd moeten worden. We hebben echter besloten om het nieuwe bestuur, zeker in de huidige omstandigheden, vast te laten functioneren in afwachting van de alsnog te houden jaarvergadering. Ook de verhoging van het lidmaatschap naar € 15 wordt doorgevoerd in afwachting van het besluit van de jaarvergadering. In het Colofon van dit Periodiek zijn bovenstaande wijzigingen doorgevoerd. U kunt daar zien hoe het nieuwe (interim) bestuur is samengesteld.

Alle activiteiten van de Kring in de periode tot 1 september gaan niet door. Dat betekent voor de leden dat:

- De excursie naar Hoorn op 16 mei niet is doorgegaan en verplaatst wordt naar het voorjaar van 2021. Reeds gedane betalingen worden door onze penningmeester gereserveerd voor de excursie van 2021. Deze betalingshebbende leden hebben daarmee voorrang bij inschrijving. Wilt u het reeds betaalde geld terug, stuur dan een e-mail naar onze penningmeester met opgave van uw rekeningnummer. E-mail: rtongere@ziggo.nl
- Ook de lezing van Kees van Aggelen op 16 april is komen te vervallen.

Op dit moment is niet te zeggen of na de zomervakantie activiteiten mogelijk zijn. Wij vragen alle leden om de HKM-website regelmatig te raadplegen voor de actuele stand van zaken wat betreft de activiteiten van de Kring. In het Periodiek van augustus zullen nadere mededelingen volgen. Heeft u naar aanleiding van het bovenstaande vragen? Bel of mail dan onze secretaris Arie van Ginkel: tel. 0346 564168 e-mail: secretaris@historischekringmaarsse.nl

Het bestuur van de HKM

Boek Elsenburg

Op 20 mei stond de feestelijke presentatie in

Doornburgh gepland van het boek 'Elsenburg, de verdwenen buitenplaats', maar ook deze activiteit kan in verband met het coronavirus niet doorgaan. Nu de jaarvergadering is geannuleerd, de geplande lezingen niet doorgaan en er ook geen andere bijeenkomst georganiseerd kan worden, vervallen ook deze mogelijkheden om het boek te presenteren aan de leden. Ongetwijfeld een teleurstelling voor velen, in het bijzonder voor de auteurs die de afgelopen periode veel werk hebben verzet om dit mooie boek op tijd gereed te krijgen voor de afgelaste presentatie van 20 mei. We hebben daarom besloten om het boek onder uw aandacht te brengen door middel van een inlegvel in dit Periodiek. Wij hopen op veel belangstelling voor het boek.

Het bestuur van de HKM

Blij met uw e-mailadres!

Inmiddels maken we als HKM gebruik van de e-mail voor zowel de contributie als voor het meest actuele nieuws. Op 8 april hebben wij aan alle leden van wie het e-mailadres bekend is, dat zijn er circa 850, de e-mail 'Historische Kring Maarsse Actueel' verstuurd.

Heeft u deze e-mail niet ontvangen (en zit deze ook niet in uw spam box) dan betekent dit dat wij geen (juist) e-mailadres van u hebben.

Dat is erg jammer want wij kunnen u daardoor niet zo actueel en frequent benaderen als gewenst. Het kan betekenen dat sommige informatie u pas veel later bereikt. Daarnaast kunnen we veel kosten besparen wanneer wij met name het contributieverzoek niet per post maar per e-mail aan u kunnen sturen. Graag doen wij daarom de oproep uw e-mailadres aan ons bekend te maken. Stuur s.v.p. een e-mail aan de ledenadministratie van de HKM en noem daarin uw naam, woonadres en e-mailadres. Het e-mailadres van onze ledenadministratie is: ledenbeheerhkm@ziggo.nl Hartelijk dank voor uw medewerking. ●

Stolpersteine aan de Schippersgracht 13 en de Langegracht 27

Wally Smits

Alweer bijna 10 jaar liggen ze er nu: het project van de Duitse kunstenaar Günter Demnig om bij ieder huis van waaruit in de Tweede Wereldoorlog joden werden weggevoerd een herinneringssteen

in het plaveisel te leggen, werd op 27 februari 2013 ook in Maarssen uitgevoerd (zie afbeeldingen 1 en 2). Mede door de speurtocht van de familie De Wit naar nabestaanden van de uit Maarssen

Stolpersteine voor het echtpaar IJerman voor het pand Langegracht 27.

weggevoerde familie Blau, ontstond het idee om ook in Maarssen in het plaveisel zogenaamde struikelstenen (in het Duits Stolpersteine) te plaatsen. Nu moet u het begrip Stolpersteine niet letterlijk opvatten. De vierkante steentjes met een messing plaatje, moeten meer de aandacht trekken dan dat ze de oorzaak kunnen zijn van valpartijen. Geregeld staan voorbijgangers of rondgeleide groepen stil bij deze herinneringen aan een droevige episode in de geschiedenis van ons land; zo is het een figuurlijke vorm van struikelen...

Lucas IJzerman

Al jaren telde ons dorp geen joodse ingezetenen meer. In de jaren twintig van de vorige eeuw telde de Joodse Gemeente slechts drie leden: Bernardus Kuijt, Mozes Rood en Juda Salomon-Rood. Dit geringe aantal leidde in 1927 al tot de sloop van de joodse synagoge aan de Diependaalse-dijk. Toch hadden we nog een joods gezin in ons midden. ¹⁾ Lucas IJzerman, sigarenmaker uit Amsterdam en gehuwd met Clara Lap, was in 1917 in Maarssen neergestreken (zie afbeeldingen 3 en 4). Hij had eerst een tabakswinkeltje en later zelfs aan de Schippersgracht een eigen sigarenfabriekje in het pand naast de huidige bistro Zuster Francina. Ze brachten twee dochters mee, Esther en Marietje. Bijna 25 jaar later was één dochter al gehuwd en de andere woonde nog thuis. De Tweede Wereldoorlog brak uit. Nederland

3

Lucas IJzerman. Bron www.joodsmonument.nl

4

◀ Stolpersteine
voor het gezin
Blau voor het
pand Schippers-
gracht 13.

▶ Clara IJzerman-Lap.
Bron

www.joodsmonument.nl

Fritz Blau met dochter Dora (Dorie).

Bron www.joodsmonument.nl

Mina Lisa Blau-Muntner.

Bron www.joodsmonument.nl

was bezet en het zag er voor de joodse bevolkingsgroep somber uit. Lucas raadde de nog thuiswonende dochter aan om onder te duiken en dat deed ze ook, veelal bij haar zuster. Zelf was hij nagenoeg blind en arbeidsongeschikt en hij dacht vermoedelijk dat de Duitsers hem wel met rust zouden laten. Met zijn vrouw Clara verliet hij Maarssen en trok hij in bij zijn oudere broer Hartog in huis aan de Akkerstraat 24 in Amsterdam. Hartog oefende nog het traditionele joodse beroep van diamantbewerker uit. Dit leidde slechts tot uitstel van deportatie. Op 1 april 1943 werden zowel Lucas (57 jaar oud) en zijn vrouw (53 jaar oud), als zijn broer (60 jaar oud) opgepakt en via het doorvoerkamp Westerbork afgevoerd naar Sobibor, waar ze al op 16 april 1943 de dood vonden. Aangezien ze geen inwoner van Maars-

sen meer waren, waren er in het archief van de gemeente Maarssen geen verdere gegevens over hen te vinden.

Fritz Blau

Het gezin Blau is een heel ander verhaal. Fritz was geboren op 30 mei 1910 in het plaatsje Bielitz in Polen (zie afbeelding 5). Zijn latere vrouw, Mina Lisa Muntner (Minie), was geboren op 9 maart 1914 in het plaatsje Czernovitz in Roemenië (zie afbeelding 6). In de hoop op een betere toekomst vluchtte het echtpaar eind jaren '30 naar Nederland met de bedoeling om via Rotterdam naar Amerika te gaan. Die poging mislukte, maar in de tussentijd was op 4 december 1939 hun dochtertje Magdalena Dora Lieselotte (Dorie) geboren. Al heel vroeg in de oorlog werden alle joden

gedwongen de kuststreek te verlaten en na wat omzwervingen kwam het jonge gezin in Maarssen terecht; eerst bij de ouders (Stooker) van Tiny de Wit, degene die later het initiatief nam voor de speurtocht naar nazaten van de families Blau en IJzerman, aan de Machinekade. Toen later de indruk ontstond dat het wel eens een langdurig verblijf kon worden, werd toch naar een ander onderkomen uitgekeken. Het huis aan de Machinekade was voor zoveel mensen toch aan de kleine kant. Uiteindelijk kwam het jonge gezin terecht op de Schippersgracht 13 bij postbode Koekkoek, waar ze de bovenverdieping huurden.

Voor een goed begrip: ze doken niet onder maar hadden zich, zoals iedere nieuwkomer, ingeschreven bij de afdeling bevolking van de gemeente en deden mee met het sociale leven van het dorp. Ze sloten vriendschap met mede-dorpsbewoners en Fritz en Minie besloten zelfs om voor de schijn toe te treden tot de katholieke kerkgemeenschap. Helaas sloeg daar het noodlot toe. Op zondag 2 augustus 1942 werd het gezin bij het uitgaan van de kerk opgepakt, volgens zeggen door een Maarssense politieagent. Volgens zijn dochter An wist brugwachter Evert Stok haar vriendinnetje Dorie nog mee naar huis te nemen, maar Dorie werd dezelfde avond verraden en opgehaald. Het gezin werd via kamp Westerbork op transport gesteld naar concentratiekamp Auschwitz (Oswig-

tratie bijhielden en vele gegevens na de oorlog door het Rode Kruis aan de betrokken gemeenten werden doorgegeven. Zo staan de overlijdensgegevens van de familie Blau in de 'staat en het register van overledenen van 1950' vermeld. We kunnen dat erg laat vinden, maar we weten nu (helaas) wat hun lot is geweest. Van de familie IJzerman staat niets vermeld in de overlijdensregisters omdat ze naar de broer van Lucas in Amsterdam waren vertrokken.

Frans Günther Schlesinger

Voor mij volkomen onbekend was de aanwezigheid van Frans Günther Schlesinger. De gegevens uit het bevolkingsregister over deze periode zijn in vele gevallen nog niet toegankelijk. De hulp die ik van een medewerker van het Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen (RHCVV) mocht ontvangen, bevestigde dat hij in het Maarssense bevolkingsregister was ingeschreven als nieuwe inwoner. Hieronder zal duidelijk worden dat hij inwoonde op het adres Schippersgracht 24 bij mevrouw H.A.W. van der Dusse-Leest. Hoe het verder met Frans Günther afliep, is een raadsel. Er is noch bij de gegevens over doorvoerkamp Westerbork, noch bij de latere gegevens van het Rode Kruis iets te vinden wat duidelijkheid geeft over zijn lot. Het zou best (en dat hoop ik ook) eens kunnen dat hij is ontsnapt aan deportatie en

Op zondag 2 augustus 1942 werd het gezin
bij het uitgaan van de kerk opgepakt,
volgens zeggen door een Maarssense politieagent.

cim staat in de aktes van het bevolkingsregister), waar moeder en dochter precies een week later, op 9 augustus 1942, werden gedood en waar Fritz 30 september 1942 het leven liet. We weten deze data zo precies, omdat de Duitsers zelfs in hun vernietigingskampen een nauwkeurige adminis-

naar het buitenland is gevlucht of is ondergedoken. Een hoop die nog versterkt wordt door het gegeven dat ene Frans Günther Schlesinger op 10 december 1948 bij wet genaturaliseerd werd als Nederlander, maar of dat de door mij gezochte Schlesinger is, werd niet duidelijk. Ook kwam ik

nog een arts Frans Günther Schlesinger (zoon van?) tegen die in 2011 een proefschrift getiteld 'Phrenitis' voor uitgeverij Eburon vertaalde, maar voor het overige bleven alle naspeuringen vruchteloos.

Reichsleiter Rosenberg

We weten dat de families Blau en IJzerman zijn afgevoerd en vermoord, maar het verhaal krijgt nog een triest vervolg. Speciaal voor de nasleep was een onderdeel van de NSDAP opgericht dat zich bezighield met het leeghalen van de door joden 'verlaten' woningen, maar ook met het leegroven van joodse firma's. Van de inboedels werden inventarislijsten gemaakt en vervolgens werden de gevonden inboedels naar Duitsland getransporteerd. 'Reichsleiter' Rosenberg leidde deze organisatie.²⁾ Het leeghalen van de particuliere woningen noemde men de 'Möbelaktion'. Om eventuele claims van nabestaanden te vergemakkelijken zijn alle bestanden van de Einsatzstab van de Reichsleiter Rosenberg gedigitaliseerd. Zodoende was het vrij eenvoudig na te gaan dat medewerkers van deze organisatie reeds korte tijd na het verlaten van de woning door de familie Blau al op de stoep stonden om de inventaris op te nemen. De heren W. Gros Pelser en S. Huisman namen op 27 augustus 1942 een kijkje in het huis van eigenaar Koekkoek aan de Schippersgracht 13 en kwamen tot de teleurstellende ontdekking dat het gezin Blau 'nur Leibwäsche und Kleider' had en wat 'Lebensmittel'. Verder vonden beide heren nog een schrijfmachine van het merk Underwood dat verduitsd werd tot Unter Wood. De oogst was dermate teleurstellend, dat er niet eens een bedrag werd genoemd om aan te geven wat de inventaris waard was. Aangezien het echtpaar IJzerman niet meer in Maarssen woonde, kon ik geen inventaris vinden van hun woning. Vreemd genoeg zijn er ook geen gegevens over de woning van Hartog IJzerman aan de Akkerstraat 24 huis in Amsterdam.

Anders verliep de inventarisering van de inboedel van Frans Günther Schlesinger. Medewerkers Bakker en Berends, hoe Nederlands zijn deze namen, kwamen hier op 7 oktober na een eerder bezoek aan Breukelen en troffen mevrouw H.A.W.

van der Duse-Leest aan als hoofdbewoonster. Ze noteerden het adres, Schippersgracht 24 en de namen van de bewoonster en van de eigenaar. Dit was J.J. Schildmeijer, Amsterdamschestraatweg 235A in Utrecht. In het kamertje van Frans Günther troffen de heren onder andere drie overgordijnen, een hanglamp, negen 'Wandbilder', een bureaulamp, wat schrijfgerei, een schaakbord en een divan aan. Voorts nog wat kleding en handschoenen. De waarde van deze spullen werd vastgesteld op 25 gulden. Wat opviel, was dat er op de lijst ook een 'Ledertasche' en een koffer staan. Dit alles geeft niet de indruk dat hij met zijn hele hebben en houwen op transport is gegaan. Helaas voor de beide heren zei mevrouw Van der Duse-Leest dat alle spullen niet van Frans Günther waren maar van haar. In Zuilen, toen nog een zelfstandige gemeente, hadden de heren een paar weken later een grotere buit. Op 26, 27 en 28 november 1942 bedroeg het totale bedrag van zeventien leeggehaalde woningen maar liefst f 4375,00. In het latere Oud-Zuilen, 'Zuylenschelaan (dorp 71)' was de inventaris maar liefst f 525,00 waard, aanzienlijk meer dan de schamele f 25,00 van Frans Günther Schlesinger. Het resultaat van mijn naspeuringen is verre van volledig. Wellicht dat tijdgenoten of hun kinderen wat meer informatie kunnen verschaffen over deze voormalige inwoners van de gemeente Maarssen. ●

Noten

1. De meeste gegevens zijn ontleend aan de website www.joodsmonument.nl en de overlijdensregisters van de gemeente Maarssen 1939-1957 te vinden in Het Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen (RHCVV) te Breukelen.
2. NIOD toegang nr. 093a. Inventarisnummer 78, Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg (1942-1943)

Alois Miedl, kasteelheer in oorlogstijd

Pol Schevernels

Inleiding

Nederland heeft 75 jaar na de bevrijding zijn oorlogsverleden nog lang niet afgesloten. Recent nog heeft onze minister-president zijn excuses aangeboden voor het overheidshandelen ten aanzien van de joden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Al eerder memoreerde minister-president Kok de 'kille ontvangst' van de joden in het naoorlogse Nederland. Eén onderdeel van dat nog niet afgesloten verleden betreft de zogenoemde roofkunst. Dit zijn de duizenden kunstschaten van joodse eigenaren die door de nazi's werden geroofd, in beslag werden genomen of onder dwang werden 'aangekocht'. Een deel daarvan, voor zover na de oorlog teruggevonden, werd stilzwijgend opgeno-

men in de collecties van de Nederlandse musea. In Nederland trok vooral de affaire Goudstikker de aandacht.

In dit artikel wordt nader op deze affaire ingegaan, in het bijzonder op de rol van Alois Miedl, de eigenaar van kasteel Nijenrode tijdens de Tweede Wereldoorlog (zie afbeelding 1). Hij kwam op een oneigenlijke manier in bezit van de eigendommen van de vorige, joodse, eigenaar van Nijenrode, Jacques Goudstikker (1897-1940). Goudstikker was destijds een zeer invloedrijke kunstkenner met de meest omvangrijke en meest gespecialiseerde kunstcollectie van Nederland en hij had een grote internationale reputatie als succesvol kunsthandelaar (zie afbeelding 2).

Alois Miedl, 30e eigenaar van Nijenrode.

Jacques Goudstikker, ca. 1930. Foto Bernard Eilers. Collectie Nederlands Fotomuseum.

Dramatische vlucht

Op 17 juni 1937, toen onheilspellende donderwolken zich vanuit het oosten boven Europa samenvakten, organiseerde Goudstikker op Nijenrode een groot benefietfeest onder de naam 'Weenen aan de Vecht' om geld in te zamelen voor joden die vanuit Duitsland en Oostenrijk voor de nazi's wilden vluchten. Daar trad onder anderen dirigent Willem Mengelberg op met zijn Concertgebouworkest. Hij begeleidde bij die gelegenheid een jonge en begenadigde Oostenrijkse sopraan, Dési von Halban (zie afbeelding 3). Goudstikker, 39 jaar oud en sinds 5 december 1936 weduwnaar, werd op slag verliefd op haar. Ze trouwden binnen zes maanden en kregen een zoontje, Edo. Op 10 mei 1940 vluchtten ze onder dramatische omstandigheden met de laatste boot vanuit IJmuiden. Op volle zee zagen ze als gevolg van het beruchte Duitse bombardement op Rotterdam het oude centrum van de havenstad in vlammen opgaan. Mede door die mokerslag capituleerde Nederland op 15 mei 1940.

Dési Goudstikker-von Halban. Particuliere collectie.

Notitieboekje

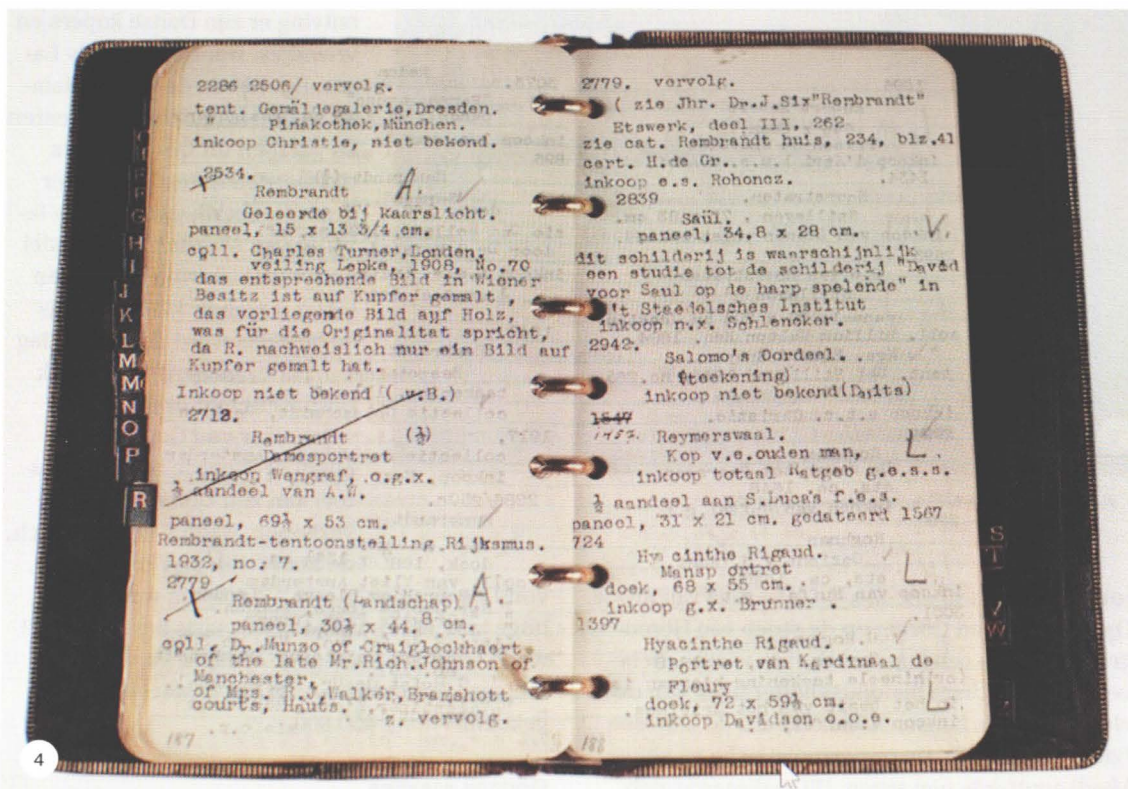
Tijdens een wandeling in het nachtelijk duister twee dagen na hun vertrek maakte Goudstikker een fatale val in het ruim van het vrachtpassagiersschip SS Bodegraven. Dankzij een gepassioneerde betoog kon Dési de kapitein, aan wie het door de Engelse autoriteiten ten strengste verboden was passagiers aan land te laten gaan, ervan weerhouden haar man een zeemansgraf te geven. Als aandenken behield ze zijn zwartleren notitieboekje waarin de kunstwerken stonden genoteerd die hij in zijn bezit had (zie afbeelding 4). Ze kon toen onmogelijk bevroeden dat dit document later als bewijsstuk voor haar erfenis van groot belang zou zijn.

Als weduwe was Dési Goudstikker-von Halban dus plots de erfgename van het onroerend goed waartoe naast kasteel Nijenrode ook Huize Oostermeer in Ouderkerk aan de Amstel en het stadspaleis annex galerie in de Gouden Bocht aan de Herengracht 458 in Amsterdam behoorden. Ook Goudstikkers omvangrijke kunstcollectie, de handelsvoorraad van De Kunsthandel J. Goudstikker N.V., was nu officieel haar eigendom. De verzameling bestond uit dertienhonderd kunstwerken, waarin bijna alle Nederlandse schilders uit de Gouden Eeuw vertegenwoordigd waren.

Dési wist van toeten noch blazen wat de kunsthandel betrof. Haar echtgenoot had altijd alles geregeld. Nu had ze haar handen vol met het plannen van een overlevingsscenario voor zichzelf en voor haar twee jaar oude zoon. Na lang inpraten op de kapitein van het schip, kreeg ze toestemming om in Liverpool van boord te gaan. Dankzij bemiddeling van de Amerikaanse ambassadeur Joseph Kennedy, vader van de latere president John F. Kennedy, mocht zij vervolgens naar Canada doorreizen. Daar vingen relaties van Goudstikker haar op. Dési en haar zoon zouden uiteindelijk in New York aanlanden om daar het einde van de oorlog af te wachten.

Geïnteresseerde nazi's

Kunsthandel Goudstikker was wijd en zijd bekend, niet alleen in Nederland maar in heel Europa, en dus zonder twijfel ook bij notoire kunstverzamelaars als Adolf Hitler en Hermann

Goudstikkers zakboekje. Stadsarchief Amsterdam.

Göring. Deze waren druk bezig kunst te verzamelen voor hun eigen musea in respectievelijk Linz en Carinhall nabij Potsdam. Reeds ver voor het begin van de oorlog had de Hitlerclan een inventaris gemaakt van de locaties waar zich de mooiste kunstwerken bevonden die tijdens het oorlogsgeweld zeker veiliggesteld zouden moeten worden.

Daartoe behoorden ongetwijfeld ook de bezittingen van Goudstikker. Ook Alois Miedl, die in 1932 op 29-jarige leeftijd uit München vanwege fiscale malversaties naar Amsterdam was gevlucht, was bekend met de naam Goudstikker en diens bloeiende kunsthandel. Miedl ging direct tot actie over toen hij kennisnam van Goudstikkers abrupte vlucht voor de nazi's. Hij was zich er terdege van bewust dat hij snel moest handelen om er verzekerd van te zijn dat de in kunst geïnteresseerde oosterburen vervolgens bij hem zouden aankloppen om zaken te doen.

Göring

De trawanten van Hermann Göring die dankzij de 'Kunstschutz' lang voorafgaande aan de invasie al in Nederland verbleven, hoorden per toeval van Miedls aankoop van de Goudstikker collectie; dit was op een terras aan het Leidseplein in Amsterdam, waar hij een iets te luidruchtig feestje vierde. Het gerucht bleek niet aan dovemansoren gericht, want binnen de kortste keren moest Miedls aankoop in opdracht van generaal rijksmaarschalk Göring worden teruggedraaid. Het voorlopige koopcontract van f 2,5 miljoen voor alle bezittingen van Goudstikker werd nietig verklaard. In juli 1940 werden er twee nieuwe koopcontracten opgesteld: één voor Göring van f 2 miljoen voor de hele handelsvoorraad (1300 stuks) en één van f 550.000 voor Miedl. Van dit bedrag had f 330.000 betrekking op onroerend goed. De rest van het bedrag werd betaald voor roerende zaken, waaronder de bibliotheek, de car-

Hermann Görings bezoek aan Herengracht 458.

tothek en de wapencollectie in kasteel Nijenrode. Op 20 mei stond Göring op de stoep van Herengracht 458 om een kunstwerk af te voeren, benevens drie kostbare plafondschilderingen van de classicistische kunstschilder Gerard de Lairese (zie afbeelding 5). De opportunistische en sluwe Miedl sputterde niet tegen. Hij realiseerde zich maar al te goed dat Görings aankopen voor nog meer reclame voor de nieuwe Kunsthandel v/h Goudstikker N.V. zouden zorgen. Dat de collectie inmiddels in handen van Göring was, deed er in zijn ogen niet toe.

Miedl was brutaal en geraffineerd. Hij had Goudstikkers rechterhand A.A. ten Broek, die sinds 1935 als beheerder op Nijenrode woonde, direct tot directeur benoemd. Diens medewerking werd gestimuleerd door een honorering van f 180.000 en een forse pensioentoekenning. Op de Algemene Vergadering van Aandeelhouders was slechts één aandeelhouder aanwezig: Emmy Goudstikker, Goudstikkers moeder. Zij moest met een bezit van vijftig aandelen, afkomstig van haar overleden echtgenoot, de schijn van een legale transactie ophouden. In de notulen werd vermeld dat dit voorstel tot continuering van de zaak door haar persoonlijk gedaan was.

Nijenrode

Het interieur van kasteel Nijenrode bleef bij dit alles aanvankelijk redelijk onaangeroerd. Miedl

ontving er zijn Duitse kopers en vriendjes, waaronder Willy Lages, hoofd van de Amsterdamse Sicherheitsdienst. De feesten en partijen uit Goudstikkers tijd werden door de bezetter gecontinueerd, maar nu ten faveure van Miedls eigen handel en wandel. Talrijke intimi van Hitler waren er kind aan huis en jaarlijks werd de verjaardag van Hitler gevierd en rijkelijk besproeid met drank uit de wijnkelder van Goudstikker. Miedl probeerde zelfs het kasteel aan zijn Duitse gasten te verkopen. Baldur von Schirach, de leider van de Hitlerjugend,

vond de vraagprijs van f 2 miljoen wat aan de hoge kant, doch rijkscommissaris Seyss-Inquart wilde wel nadenken over een bod van f 1.25 miljoen. Goudstikker had het kasteel in 1930 gekocht voor f 450.000.

Görings maatjes

Willy Lages en ook Ferdinand Hugo aus der Fün-ten, beiden later bekend als twee van de Vier van Breda, waren herhaaldelijk op Nijenrode te vinden. De echtgenote van Seyss-Inquart en de zus van Göring behoorden eveneens tot de intieme vriendenkring van Miedl. De rijksmaarschalk was dusdanig bevriend met Miedl, dat deze laatste zich kon veroorloven op het kasteel in SS-uniform rond te lopen. Al in 1937 raakte Göring onder de indruk van Miedls handelsgeest en begon hij hem financieel te steunen. Dankzij die relatie met Göring kon Miedl later het Taylor carillon van kasteel Nijenrode behoeden voor ontmanteling. Vlak voor het uitbreken van de oorlog was Goudstikker erin geslaagd het op Nijenrode aanwezige klok-kenspel uit te breiden met een grote luidklok en met dertien klokken afkomstig van Huize Witzand in Blaricum. Op 9 december 1940 werd met de installatie van de klokken en nieuwe wijzerplaten begonnen. Het carillon is in de oorlog met opzet niet bespeeld. Dit heeft ertoe geleid dat de klokken niet in beslag zijn genomen en in de nazi-oorlogsindustrie zijn verwerkt.

Einde van de oorlog

Als Montgomery op 'Dolle Dinsdag', 5 september 1944, met zijn troepen een bliksemsnelle opmars weet te forceren, raakt de Duitse bezetter op Nijenrode in paniek. Miedl heeft dan dankzij zijn goede contacten met de legerleiding Nederland al lang verlaten. Op 28 juni was hij met toestemming van de Duitse inlichtingendienst met zijn gezin naar Bilbao vertrokken. Dat gebeurde, zoals hij beweerde, om zijn joodse vrouw niet verder bloot te stellen aan het toenemende gevaar van deportatie. Görings invloed was inmiddels tanende en de deportatiemethoden die Himmler gebruikte, werden steeds drastischer. Zelf wilde Miedl naar eigen zeggen naar Nederland terugkeren om zijn (bedenklijke) zakelijke activiteiten te continueren, maar de grenzen met Frankrijk bleven voor hem gesloten.

Endspiel

Miedl had drie kisten met 22 topkunstwerken meegenomen, waarvan negen uit de Goudstikkercollectie, en een kist met juwelen en waardepapieren. Zijn arrestatie aan de Frans/Spaanse grens werd dankzij de banden van Göring met Franco's regime snel ongedaan gemaakt. De Amerikaanse inlichtingendiensten hadden Miedl al sinds het begin van de oorlog op de korrel. Zij waren vooral achterdochtig wat betreft de herkomst van de waardepapieren. Die zouden geroofd zijn van joden en de kunst zou verworven zijn via 'koop-door-roof'-transacties. Tijdens een eerdere reis naar Bilbao met twaalf topstukken werd via de Amerikaanse inlichtingendienst een bezoek door een Nederlandse diplomaat bij de Spaanse autoriteiten geregeld om het een en ander te inspecteren, uiteraard buiten medeweten van Miedl. De Nederlandse diplomaat liet weten dat het geen groot probleem zou zijn om de kunst als

geroofd bezit te kwalificeren. Op 29 maart 1944, drie maanden voor Miedls definitieve vertrek uit Nederland, werd dit via Washington ter kennis gebracht van de Nederlandse regering.

Miedl zette in Spanje toch nog ongestoord een bank op om uit naam van hoge nazi's te kunnen handelen. In 1949 werd hij in Nederland door het Bijzonder Gerechtshof gehoord over zijn functies in zake onder andere de Buitenlandsche Bankvereniging en de zaak Goudstikker. Hij bleek bereid naar Nederland te komen, mits hij een vrije geleide zou krijgen en hem ook nog een onkostenvergoeding zou worden betaald.

Ontruiming van het kasteel

In april 1945 krijgt Nijenrode bezoek van de SS Divisie van Hermann Göring. Hij kiest domicilie in het kasteel en bijgebouwen. Op 7 mei echter meldt zich aan de poort een geallieerde officier, een Canadees, die het landgoed eveneens in beslag wil nemen. Als hij verneemt dat er nog gewapende Duitse troepen in het kasteel huizen, laat hij weten later terug te zullen komen. De volgende dag deelt een Engelse officier aan de Duitse bevelvoerende collega mede dat het kasteel binnen een uur 'veegschoon' moet worden opgeleverd met de wapens opgestapeld in het Koetshuis. Veel wapentuig blijkt later echter in de gracht gegooid te zijn (zie afbeelding 6 op de volgende pagina). Het landgoed Nijenrode wordt vervolgens een interneringskamp voor duizenden krijgsgevangenen, waaronder veel jonge soldaten. Ook worden er honderden paarden in beslag genomen, die op het landgoed en de omliggende weilanden langs het kanaal werden aangetroffen. Canadezen gebruikten ze later onder meer als renpaarden. De boeren uit de omgeving konden hun gevorderde paarden komen ophalen.

Goudstikkers erfenis

Als Dési Goudstikker na een verblijf van zes jaar in Amerika met haar zoon Edo naar Nederland terugkeert, heeft ze uit voorzorg haar advocaat uit New York meegenomen. De signalen die ze in de oorlogsjaren over haar erfenis had opgevangen en de correspondentie met soms onduidelijke instanties in Nederland hadden haar met bange voorgevoelens vervuld.

Op 20 mei stond Göring
op de stoep van Herengracht
458 om een kunstwerk af
te voeren (...).

Duitse soldaten leveren op 9 mei 1945 bij Kasteel Nijenrode hun wapens in. Bron: De bevrijding van Nederland 1944-1945. Den Haag 1955.

Dankzij het vermogen dat na de oorlog resteerde uit Miedls handel en dat bij het Nederlands Beheersinstituut - de beheerder namens de overheid - was gedeponereerd, kon juridische actie worden ondernomen. Echter, een later ontdekte belastingschuld en een aantal transacties bleken niet verdisconteerd. Al maanden voor Desi's terugkeer uit New York had het Beheersinstituut zich over de zaak Goudstikker gebogen. In juli 1945 werden op gezag van de militaire commissaris in het district Amsterdam twee bewindvoerders benoemd. Ze kozen domicilie in het pand aan de Herengracht. Al na een jaar bleek hun eenzijdige blik op de belangen van hun opdrachtgever. Er werd prioriteit gegeven aan Miedls belastingschuld van ruim f 1.8 miljoen. De Nederlandse Staat wilde deze per se incasseren. In de verdere nasleep en de voor Dési Goudstikker slopende afhandeling van de erfenis kwamen nog veel meer weeffouten aan het licht. Hierdoor zijn tot op de dag van vandaag de discussies over de erfenis van Goudstikker nog steeds niet afgerond. Niettemin kon Nijenrode, dankzij de medewerking van het Beheersinstituut, in 1946 voor f 18.000 verhuurd worden aan een onderwijsinstituut in oprichting, geïnitieerd door Dr. Albert Plesman. Hij schreef in cel 545 in het Scheveningse Oranjehotel, geuzennaam voor de Duitse gevangenis, het curriculum voor het Nederlands Opleidingsinstituut voor het Buitenland (N.O.I.B.), de voorloper van de huidige Nyenrode Business University. Op 12 juni 1950 werd het land-

goed door erfgename Dési verkocht voor f 235.000 en werd het N.O.I.B. feitelijk de eenendertigste eigenaar. De naam van Miedl, als dertigste (pseudo)eigenaar, kwam tot op heden in die telling om begrijpelijke redenen niet voor. ●

Bronnen

- H. van Capelle. *Intimi rond Adolf Hitler*. Assen 1978
De Groene Amsterdammer. 10 januari 2004
Gemeente Archief Amsterdam (GAA) toegangsnr. 1341. Archief Goudstikker par. 5.3, Inventaris nr. 111. *Uit de Overeenkomst van minnelijk rechtsherstel blijkt dat bij onderhandse akte, gedagtekend 1 juli 1940 de Heer 'A.A. ten Broek, optredende als directeur van de Kunsthandel J. Goudstikker N.V., aan den Rijksduitser Alois Miedl, destijds wonende te Amsterdam, heeft verkocht het gehele bedrijf van gemelde naamloze vennootschap met uitzondering harer schulden, doch met inbegrip van ...4. De onroerende eigendommen der vennootschap.'*
P. den Hollander. *Roofkunst. De zaak Goudstikker*. Amsterdam 2013
E.B.J. Postma en G. Immerzeel. *Nijenrode in tekening en prent*. Breukelen 2006 Rapportage Restitutiecommissie 1.15, blz. 7-8. Verkoopovereenkomst Arie Albertus ten Broek en Alois Miedl. 1 juli 1940.
P. Schevernels e.a. Nijenrode, inspiratiebron voor kunst. *Geschiedenis van vijf eeuwen en meer*. Breukelen 2019
Tijdschrift Historische Kring Breukelen

Een huis met een bijzondere geschiedenis

Michel van Schaik

In 1950 ben ik geboren in Huize Richmond aan de Kerkweg 10 in Maarssen en ook opgegroeid in dit bijzondere huis dat vanaf 1963 ook wel 'het spookhuis van Maarssen' wordt genoemd. Een onderwerp dat blijkbaar velen blijft boeien. Vandaar mijn aanbod aan de redactie om hier een artikel over te schrijven. Los van deze 'spookgeschiedenis' is er nog veel meer interessants te vertellen over Huize Richmond. Om te beginnen neem ik u graag mee terug naar de achttiende eeuw. Hiervoor heb ik verschillende bronnen geraadpleegd en kwam ik verrassende feiten tegen.

De periode 1776-1820

De eerste bewoners van Huize Richmond waren Spaans-Portugese, Sefardische joden. Het woord Sefardisch komt van de term Sefardim en dit is afgeleid van het Hebreeuwse woord 'Sefaràd', dat 'Spanje' betekent en verwijst naar de Spaans-Portugese joden die vanaf eind 1400 uit Spanje en Portugal werden verdreven. Vele van deze Spaans-Portugese joden kwamen in de zestiende eeuw naar Amsterdam waar zij meer in vrijheid konden leven en handeldrijven, zoals bijvoorbeeld in de suiker- en tabakshandel met de koloniën. Deze joden kwamen ook naar de Vechtstreek. Bekend

Huize Richmond.

zijn de huizen van Portugese joden aan de Herengracht in Maarssen. In 1776 werd Huize Richmond aan de Kerkweg gebouwd als zomer-/buitenverblijf voor de schatrijke familie Teixeira de Mattos. Huize Richmond is een monumentaal pand. In het boek 'Maarssen. Geschiedenis en Architectuur' van het Monumenten Inventarisatie Project, uitgave 2007, staat onder meer: *'Het herenhuis is symmetrisch opgebouwd, met in het midden een groene paneeldeur met empiredecoraties en snijraam, gevat in een pilasterstelling met hoofdstel. Aan weerszijden van deze deur zijn twee achtruits empire schuifvensters aangebracht. Op de eerste verdieping bevinden zich vijf zesruits schuifvensters met boven de tweede en vierde travee dakkapellen met vleugelstukken. Alle vensters zijn voorzien van luiken. Het pand heeft een afgeplat grijs pannenschilddak en een geprofileerde kroonlijst'* (zie afbeelding 1 op de vorige pagina).

De zeer invloedrijke geneesheer Immanuel Capadose (1751-1820) was wellicht de meest illustere bewoner van Huize Richmond. De familie Capadose behoorde tot de meest invloedrijke en deftigste geslachten van Amsterdam met veel aanzien in de joodse gemeenschap. Deze familie bereikte in 1593 Amsterdam en volgens de geschriften beschouwden zij Amsterdam als het Nieuwe Jeruzalem waar zij in vrijheid konden leven en handeldrijven. De naam Richmond verwijst hoogst waarschijnlijk naar Richmond in de staat Virginia, het centrum van de tabaksplantages en -handel in Amerika. De familie Capadose had haar vermogen onder andere verdiend met deze tabakshandel. Immanuel Capadose was lid van de Amsterdamse gemeenteraad, zeer Oranjegezind en bekend als geneesheer en lijfarts van stadhouder Willem V van de Republiek der Verenigde Nederlanden (1751-1795). Willem V moest in 1795 naar Londen vluchten vanwege de Bataafse Revolutie. De Oranjegezinde Immanuel Capadose overwoog met Willem V mee te vluchten naar Engeland, maar besloot uiteindelijk te blijven. Dat bleek een goede keuze. Onder het nieuwe Franse bewind nam zijn carrière een nog hogere vlucht. Hij werd de lijfarts van Koning Lodewijk Napoleon, de jongere broer van keizer Napoleon Bonaparte. Hij werd door de koning voor zijn verdiensten tot Ridder in de Orde

van de Unie benoemd. In 1810 trad de koning van Holland af. Later werd Immanuel Capadose door koning Willem I, die hij persoonlijk kende uit zijn jeugd, eveneens gedecoreerd.¹⁾

Bijzonder is dat in 1890 Huize Richmond even in gebruik is geweest voor kerkdiensten voor leden van de in 1890 opgerichte Gereformeerde Kerk te Maarssen. Daarna is het huis bewoond geweest door onder meer de bekende familie Plomp. Alexander Theodoor Plomp was eigenaar/directeur van de steenfabriek Vecht en Rhijn. Zijn dochter Hubertina was getrouwd met de bekende Maarssense architect Wybren Wymstra. In de WOII was Huize Richmond gevorderd door de Duitse bezetters. Deze donkere periode vormde later de basis voor het bijzondere spookverhaal dat in 1963 aan het licht kwam. Na de oorlog in 1949 hebben mijn ouders Huize Richmond gekocht. Tot voor kort heb ik nooit geweten dat ons woonhuis zo'n bijzondere geschiedenis kende. In mijn jeugd jaren van 1950 tot 1960 deed zich een aantal ontwikkelingen voor die in 1963 leidden tot veel aandacht in de landelijke media. Enkele krantenkoppen uit oktober 1963²⁾: 'Nagalm van een verleden in een Maarssense zolderkamer', 'Het spookte in Maarssen', 'Griezelige verhalen over een spook in Maarssen', 'Een spook in Maarssen - bezoek van een jongeman op een zolderkamer' en 'Spook of emotie?' Ook in het KRO tv-programma 'Wonderen bestaan' uit 2003 werd er aandacht besteed aan het 'spookhuis' in Maarssen.

Het begon allemaal in de jaren '50

In mijn kinderjaren op Richmond bleven vaak dienstmeisjes slapen op de zolderkamer van het huis. Niet zelden bleef dat beperkt tot een enkele nacht en dan verdwenen de hulpen weer. Ze vonden de zolderkamer maar eng en onheilspellend. Er klonken vreemde geluiden die hen angst aanjoegen. Ik herken dit ook uit mijn vroege jeugd jaren. Ik sliep op een kamer naast de deur die toegang gaf tot de zoldertrap. Vaak voelde ik op een of andere manier een enorme druk en spanning achter deze deur. Soms waagde ik het erop om de trap op te gaan, maar ik wist dan niet hoe snel ik weer naar beneden kon komen, want ik had dan altijd het gevoel dat er iemand achter mij aan liep. Mijn vader nodigde medio 1950 een

Prof. W. H. C. Tenhaeff. Bron: Bloggen.be

collega-jurist uit om bij ons te blijven slapen omdat deze collega moest pleiten voor de rechtbank in Utrecht. Een rustige nacht is het echter niet voor hem geworden. In de ochtend werd hij door ons beneden ontiaan aangetroffen. Hij vertelde dat hem iets heel vreselijks was overkomen. In de nacht verscheen een donkerharige jongeman van een jaar of 26 die hem iets verschrikkelijks wilde vertellen. Een emotioneel verhaal over hoe hij zou zijn doodgeknuppeld op deze zolder door de Duitse bezetters. Vanaf dat moment kwam het onderwerp regelmatig ter sprake in ons gezin, maar het bleef een onopgelost raadsel. Totdat we dit verhaal vertelden aan onze buurjongen, die in Utrecht aan de faculteit voor parapsychologie studeerde. Hij besprak dit vervolgens met de hoogleraar voor parapsychologie professor Tenhaeff (1894-1981) (zie afbeelding 2). Deze werkte nauw samen met de paragnost Gerard Croiset. Professor Tenhaeff kreeg wereldwijd bekendheid doordat hij bij uitstek in de gelegenheid was de handelingen van paragnost Gerard Croiset we-

tenschappelijk te onderzoeken, een onderzoeksvorm die overigens niet zonder kritiek bleef.³⁾ Zijn onderzoeken leverden geen bewijzen op voor een verband tussen de dood van iemand en de verschillende vormen van 'wederverschijning'. Toch vormden ze een getuigenis voor dat geloof! Tenhaeff wilde overigens niet dat zijn naam aan deze spookhuiscasus werd verbonden.

Gerard Croiset (1909-1980)

Gerard Croiset was Nederlands meest bekende paragnost en paranormaal genezer met een drukbezette praktijk in Utrecht (zie afbeelding 3).⁴⁾ Hij behandelde mensen met lichamelijke en gees-

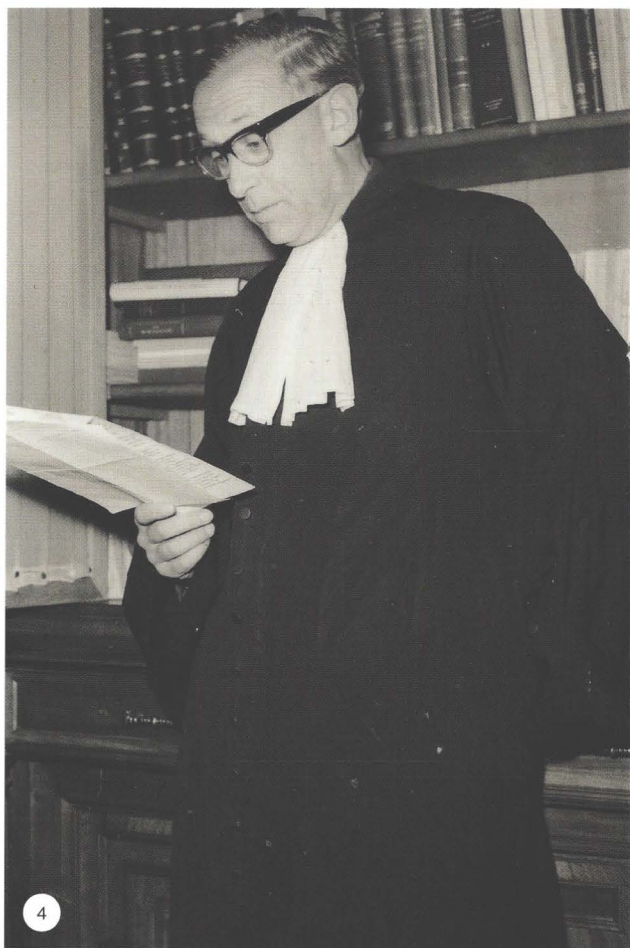
Gerard Croiset, 1960. Bron: Nationaal Archief/Collectie Spaarnestad/Peter Mokveld.

telijke klachten door middel van instraling en energie. Ook internationaal was Gerard Croiset zeer bekend. Hij werd over de hele wereld ingeschakeld om vermissingen en moorden opgelost te krijgen. Vaak met succes! In zijn 'Nagelaten Werk' beschrijft Croiset buitenzintuigelijke waarnemingen. Hij probeerde een verband te leggen tussen de dood van iemand en de wederverschijningsvormen. Volgens Croiset kan er sprake zijn van een wederverschijning die niet van buitenaf geholpen wordt of een nagalm is van een emotie, en die het mogelijk maakt bij mensen met een paragnostisch vermogen deze emotie waar te nemen in de vorm waarin de overledene op aarde heeft geleefd. Dit paragnostisch vermogen treedt vaak in werking bij een verlaagd bewustzijn, in de toestand tussen slapen en waken.

Croiset beschrijft in zijn nagelaten werk de casus van het 'Spookhuis in Maarssen - Huize Richmond'. ⁵⁾ Zo schrijft hij: *'Ik wist niet waar wij heengingen. Op de bestemde plek angekommen, bleek mij dat het huis, genaamd Richmond, in Maarssen toebehoorde aan de advocaat Mr. Dr. Van Schaik (zie afbeelding 4). Toen wij binnenkwamen nam ik de toegestoken hand van de heer Van Schaik niet aan, doch klom meteen de trap op naar boven en liep op een deur af waarachter zich een zolderkamertje bleek te bevinden dat als een rommelkamer werd gebruikt. De andere aanwezigen waren mij enigszins verbouwereerd nagelopen. Op een plek in deze rommelkamer kreeg ik de volgende indrukken: een jongeman van ongeveer 26 jaar oud met achterovergekamd zwart haar; hij droeg een blauwachtig hemd en een manchester broek, opgehouden door een riem. Ik kreeg de indruk dat hij ergens ondergedoken had gezeten, door de geureesde Duitse Gestapo gepakt was en daarna doodgeranseld, want hij zag er verschrikkelijk uit. Het leek mij toe dat hij ongeveer twee kilometer ten noordoosten van het huis had ondergedoken gezeten.'*

Toen mijn vader dit verhaal van Croiset hoorde, was hij van slag, want het kwam overeen met de verhalen van de dienstmeisjes en met die van zijn collega.

Nu verbleef tijdens de oorlog de Wehrmacht in

Mr. Dr. Theo van Schaik. Foto uit jaren '60.

Archief M. van Schaik

Huize Richmond en niet de Gestapo. In zijn nagelaten werk schrijft Croiset over verhalen van oud-verzetsstrijders: *'Later heb ik van oud-verzetsstrijders gehoord dat een jongeman, die precies voldeed aan het signalement dat ik gegeven had, in Maarssen als ondergronds werker door de Gestapo opgepakt zou zijn. De Duitsers hadden hem, na hem vastgebonden te hebben, met een touw achter een auto vastgemaakt en over de weg voortgetrokken, dwars door het dorp heen. Dit had men gedaan om een voorbeeld te stellen aan zijn ondergrondse collega's en om hem murw te maken, zodat hij zijn kameraden zou verraden. De Duitse militairen hadden hem ter hoogte van*

Huize Richmond losgemaakt. De man, die mij dit verhaal in tegenwoordigheid van een getuige vertelde, wist niet zeker of de jongeman toen dood was. Hij leek in ieder geval bewusteloos. Ze hadden nooit meer iets van hem vernomen'.⁶⁾

In de jaren negentig heb ik een collega uit Tsjechië een nacht laten logeren in het voormalige oude klooster Doornburgh. De ochtend dat ik haar kwam ophalen trof ik haar in verwarde toestand aan. Zij vertelde mij die nacht bezocht

In de nacht verscheen een donkerharige jongeman van een jaar of 26 die hem iets verschrikkelijks wilde vertellen.

Tot mijn grote verbazing werd ik in 2003 door de redactie van het tv-programma 'Wonderen bestaan' benaderd met de vraag of zij mij konden spreken.⁷⁾ De redactie was in contact gekomen met twee mannen uit Maarssen die direct na de oorlog als jonge jongens in Huize Richmond op zoek waren gegaan naar 'oorlogsbuit'. Zij maakten iets vreselijks mee in de vorm van een verschijning van een jongeman en hadden dat als een geheim al die jaren met zich meegedragen. Nu was ik van slag! Blijkbaar waren er nog meer belevenissen van een verschijning van deze overleden jongeman. Samen met mijn zus heb ik toen meegewerkt aan de opnamen voor dit programma. De twee mannen waren verbijsterd toen zij ons verhaal hoorden.

Zijn er alleen maar wolken tussen hemel en aarde?

Volgens Croiset kan er sprake zijn van een wederverschijning van een overleden mens, een verschijning die daartoe niet van buitenaf geholpen hoeft te zijn. Door het lijden van de vermoorde jongeman is zo'n sterke nagalm achtergebleven, dat er maar weinig energie – van welke aard dan ook – nodig was om hem in de vorm waarin hij op aarde had geleefd, te laten verschijnen. Croiset heeft in 1963 tijdens zijn bezoek aan ons in Huize Richmond deze nagalm van emotie op de zolderkamer weggenomen.

te zijn door een geest die in contact met haar probeerde te komen. Nog niet eerder had zij zo'n ervaring meegemaakt! Toen ik navraag deed bij de toenmalige priorin over de ervaringen van mijn collega in de bewuste kamer van huize Doornburgh werd duidelijk dat ook deze ervaring niet op zichzelf stond en meerdere gasten soortgelijke ervaringen hebben gehad. Het blijft toch allemaal raadselachtig en ik denk nog vaak aan het parool van Croiset: 'Mysteres bestaan totdat je het onmogelijke hebt uitgewist!'. ●

Bronnen

1. Voor deze paragraaf is gebruik gemaakt van de volgende publicaties:
Monumenten Inventarisatie Project (2007).
Maarssen Geschiedenis en Architectuur. Uitgeverij Kerckebosch BV Zeist en R.C. van de Berg (2009).
De levensloop van Abraham Capadose. Stichting De Gihonbron, Middelburg.
2. Privéarchief familie M. van Schaik.
3. Bloggen.be: Wilhelm Tenhaeff.
4. Wikipedia: Gerard Croiset.
5. Gerard Croiset (1988). *Nagelaten Werk*. Uitgeverij Strenght's Boeken-Naarden. pp. 108 -110.
6. Croiset (1988).
7. Videoverslag uitzending van tv-programma 'Wonderen Bestaan' uitzending d.d. 31-08-2003.

Spionagegroep Albrecht

Wally Smits

Inleiding

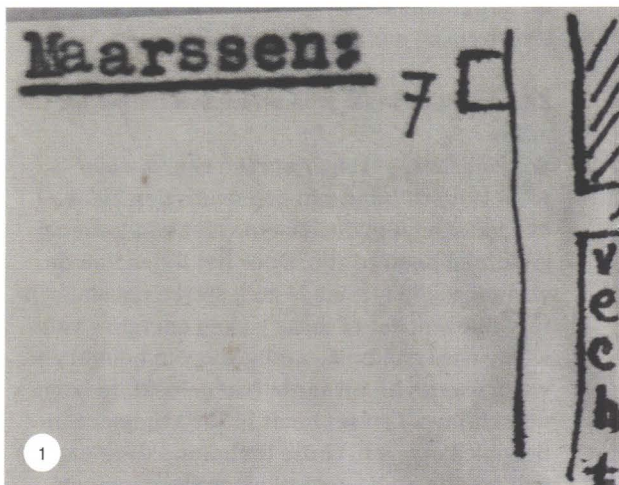
Na de capitulatie op 14 mei 1940 weken zowel het koningshuis als de regering Gerbrandy uit naar Engeland. De regering in ballingschap probeerde al snel informatie te verkrijgen over de toestand in Nederland. Al spoedig werd door de Nederlandse Inlichtingendienst een aantal agenten gedropt boven Nederland die deze klus moesten klaren. Eén van hen viel in handen van de Duitsers en werd gedwongen om te seinen dat alles goed was verlopen, waarbij hij stevast de 'veilige' code moest doorseinen opdat de volgende groep gedropt kon worden. Zo vielen zij allemaal in Duitse handen. Het fiasco van dit zogenaamde 'Englandspiel' schiep bij de Engelsen weinig vertrouwen in het Nederlandse inlichtingenwerk. Toch vroegen ze anderhalf jaar later of de Nederlandse regering weer een poging wilde doen om een spionagegroep op te zetten op Nederlands grondgebied. Daartoe werd een nieuw Bureau Inlichtingen opgericht. Doel was inlichtingen te verzamelen over de sterkte, verplaatsing en situering van de Duitse troepen in Nederland. Dit alles met in het achterhoofd de mogelijkheid dat een eventuele invasie zou kunnen plaatsvinden richting havens en stranden van Nederland. Het toenmalige hoofd van Bureau Inlichtingen in Londen, reserve majoor Broekman, kreeg Henk de Jonge, een kennis van hem uit de Amsterdamse Ordedienst, zover dat hij deze taak op zich wilde nemen.

Henk de Jonge

De Jonge was een jonge beroepsofficier van het Nederlandse leger in de meidagen van 1940. Hij maakte de oorlogsdagen mee bij de kustartillerie bij Hoek van Holland en heeft dus van zeer dichtbij het traumatische bombardement van Rotterdam meegemaakt dat leidde tot de capitulatie. Na zijn demobilisatie wilde hij de draad van een normaal leven weer oppakken door een rechtenstudie te beginnen aan de Vrije Universi-

teit te Amsterdam, maar die bracht hem niet wat hij ervan verwachtte. Eind 1942 vertrok hij naar Engeland en werd daar door Broekman gevraagd om in bezet Nederland een militaire spionagegroep op te zetten. Na een loodzware training werd hij in de nacht van 11 op 12 maart 1943 bij Hooghalen in de buurt van Assen gedropt. Zijn codenaam was Albrecht en dit werd tevens de naam van de op te richten groep.

Binnen een paar dagen meldde hij zich al bij een betrouwbare kennis van één van zijn ex-collega's uit zijn legertijd. Zijn zender werd ondergebracht in Nieuw-Vennep bij Arnhem en er werd al snel contact gemaakt met een werknemer op het vliegveld Deelen. Het opbouwen van de groep ging snel. Allen waren oude vrienden, liefst met een militaire achtergrond. Hoofddoel was het verzamelen van inlichtingen en plattegronden van vliegvelden, havens, Duitse troepenverplaatsingen, spoorlijnen en versterkingen. Het dragen van wapens, helpen bij verzetswerk of hulp verlenen aan onderduikers was verboden. Er werd in kleine groepjes gewerkt en de leden spraken elkaar alleen bij de voor- of schuilnaam

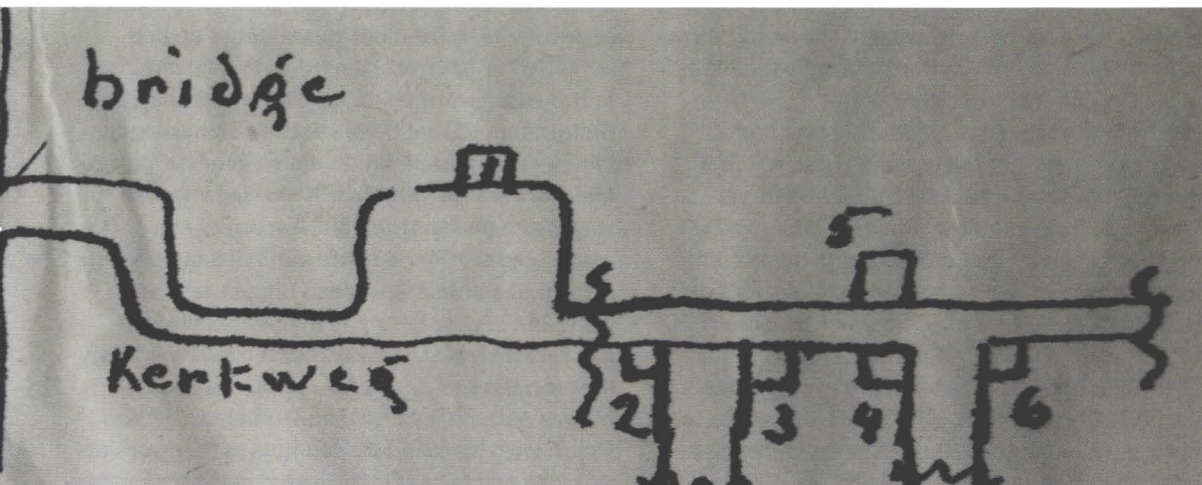
aan. Dit was om te voorkomen dat bij eventuele arrestatie het voortbestaan van de hele groep op het spel gezet werd. Deze tactiek heeft zeker gewerkt, want de Groep Albrecht heeft, weliswaar met verlies van vijftien medewerkers, zijn werk tot de bevrijding van Nederland kunnen volhouden.

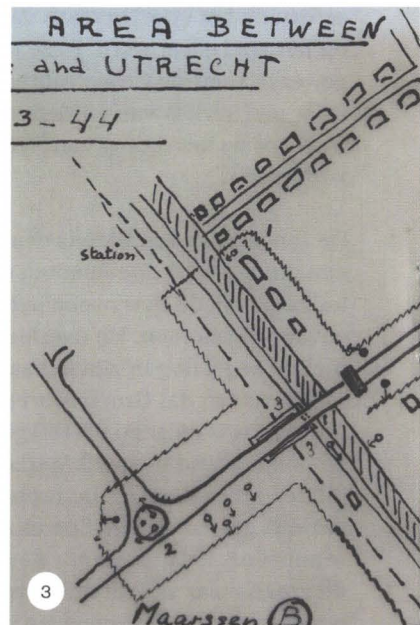
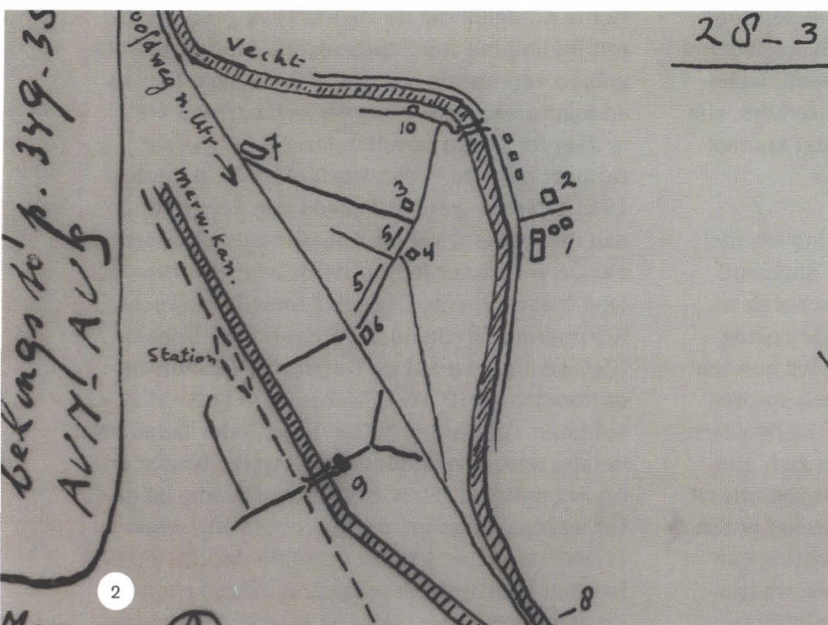
De Jonge zelf werd tijdens een poging om met een groot aantal documenten naar Engeland te komen bij de Pyreneeën neergeschoten en gevangengenomen. Hij overleefde de oorlog met de kogel nog in zijn lichaam. ¹⁾ We moeten niet vergeten dat Groep Albrecht een spionagegroep was en geen verzetsgroep; ze moesten zo onopvallend mogelijk werken en zich niet inlaten met sabotage. De rapporten zijn uiterst zakelijk geformuleerd. Een uitzondering is een rapport uit 1941, dus vóór de oprichting van de groep maar wel uit militaire hoek, waarin een overzicht wordt gegeven van militairen die verdacht werden van NSB-sympathieën en dat waren er nogal wat (vier A-4tjes vol). Bij de gepensioneerde luitenant-generaal H.A. Seyfard staat vermeld dat hij zeer pro-Duits was en zelfs commandant was geworden van het 'foute' Vrijwilligerslegioen. Hij was inmiddels al als één van de eersten geliquideerd door het opkomend verzet. De opsteller van het rapport kon niet nalaten om erbij te vermelden: 'Verdiende dood gestorven'. ²⁾

De Vechtstreek

Het is duidelijk dat de Vechtstreek geen prioriteit had bij het inlichtingenwerk. Militair was dit gebied van weinig waarde. Vliegvelden, havens en legerplaatsen waren veel belangrijker. Het is daarom des te opvallender dat het eerste rapport over de Vechtstreek al op 13 augustus 1943 gemaakt werd. ³⁾ Tijdens een fietstocht aan de oostkant van de Loosdrechtse Plassen zag de verkenner in Achttienhoven, Westbroek, Oud-Maarsseveen, Oud- en Nieuw-Loosdrecht, Kortenhoeve, Vreeland, Nederhorst ten Berg en Nigtevecht geen enkele Duitser. In Tienhoven ontmoette hij 10 'WL'- (Wehrmacht Luftwaffe) -soldaten. Aangezien bij het leger ieder detail van belang was, vermeldde hij ook welke biezen er op het uniform zaten, in dit geval oranje en geel. Dit waren gewonden van het oostfront, waarvan er één aan de verkenner vertelde dat hij hopelijk het jaar daarop weer terug zou mogen naar het oostfront om weer tegen de Russen te vechten. In Breukelerveen stonden een paar villa's die dienden als 'Marine Erholungsheim' en daarnaast nog een 'Erholungsheim' voor de WH, de Wehrmacht Heer, de landmacht. Deze kant van de Vecht diende als herstellingsoord.

Dezelfde dag vond ook een 'cycling tour' langs de Vecht tussen Utrecht en Vreeland plaats. De rapporten waren duidelijk bestemd voor de Engelsen, want alles werd vertaald in het

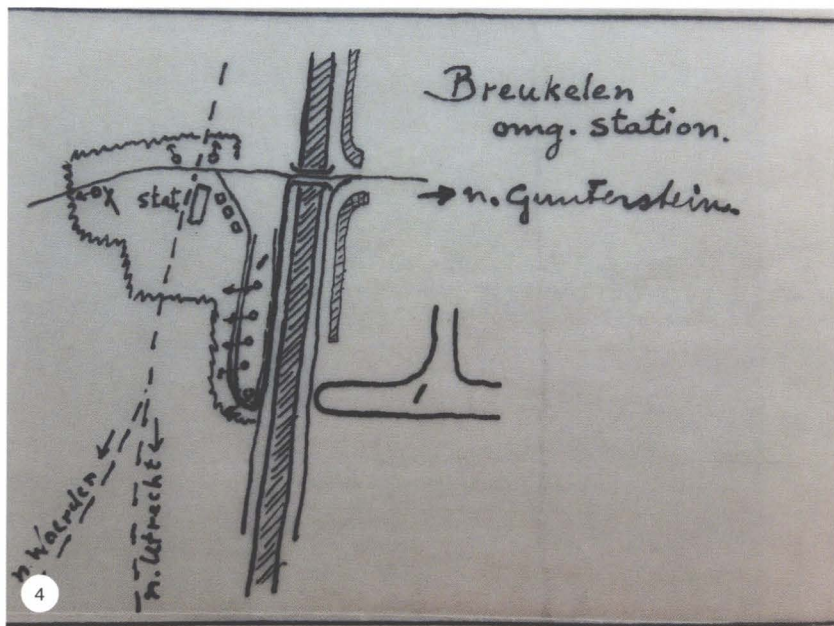
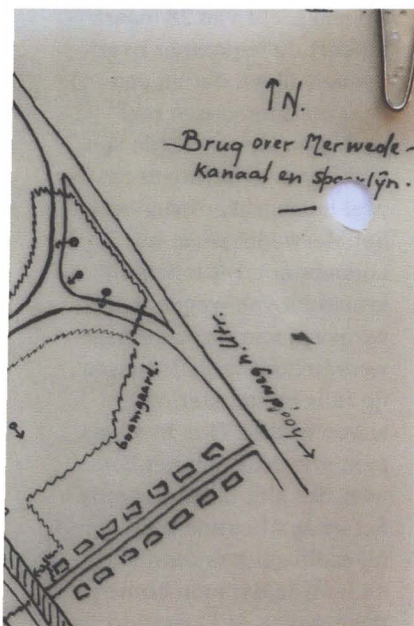

Engels. Dit rapport was wat informatie betreft militair interessanter. Net voorbij Zuilen waren de spoorweg en de wegen aan beide kanten van het Merwedekanaal geblokkeerd door betonblokken. Tussen Zuilen en Maarssen was geen Duitser te bekennen. Komend in Maarssen nam de verkenner de tijd om een schetsje te maken, daardoor werden de inlichtingen interessanter (zie afbeelding 1). Nummer 2 op deze schets is de Ortskommandantur, de nummers 3 tot en met 6 waren huizen waarin administratief personeel woonde en nummer 7 is interessant omdat daar, in Vechtenstein, het (buiten)verblijf van de Admiral (in den Nederlanden) was.

Het hoofdkwartier van de Marine was dus al verplaatst naar het binnenland (Utrecht) met het oog op de ook door de Duitsers hier verwachte invasie van de geallieerde troepen. De verkenner noemt niet de naam van de Admiral, maar wij weten dat hier achtereenvolgens Kurt Hoffmann (1942 en 1943), Gustav Kleikamp (1943 tot december 1944) en Rudolf Stange (1 januari 1945 tot 9 juni 1945) hebben gezeten. Inwoners vertelden hem dat het bij dit huis een drukte van belang was. Generaal Christiansen, Wehrmachtsofbefehlhaber in den Nederlanden, en rijkscom-

missaris Seys Inquart werden hier vaak gezien. Het gehele door de Duitsers gevorderde gebied was afgezet met prikkeldraad en 'Cheveaux-de-Frise', een versperring in de vorm van een balk met daaromheen kruisvormige uitsteeksels, van oorsprong bedoeld om te voorkomen dat paarden er overheen konden springen.

Ten tijde van het bezoek van de informant was er in het hele dorp geen Duitser te zien, evenmin als op zijn tocht naar Breukelen. Hij noemde onderweg naar Breukelen het gevorderde kasteel Nijenrode niet. Dit duidt des te meer op het militaire karakter van zijn inlichtingenwerk. In Breukelen vermeldde hij echter wel kasteel Gunterstein dat tot 'Militärisches Sicherungsgebiet' was verklaard. Bij de daartegenover gelegen boerderij waren volgens het verslag veertien wagens en paarden gestald. Toch niet een aanwijzing dat hier de elite van het Duitse leger zat. Op dezelfde dag waarop hij zijn rapport uitbracht was er door 250 man Grüne Polizei een razzia uitgevoerd. Zij zochten naar radio's, fietsen, zilvergeld, joden en jonge mannen. En hij was nota bene bezig met een fietstocht! Wat een risico. Uitgezonderd een huis in Nieuwersluis waaraan een bord was bevestigd met het nummer

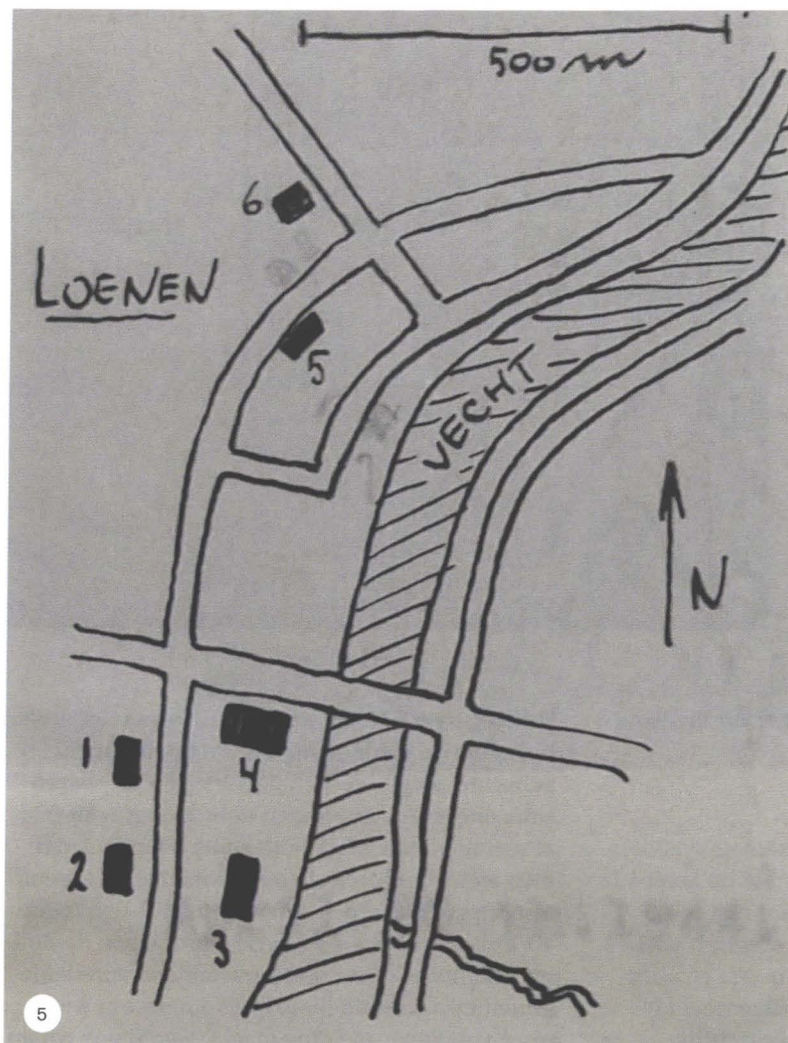
FP (Feldpost) 56733, vond hij dat er tot Vreeland niets het vermelden waard was.

De spanning loopt op

Acht maanden later was de situatie totaal anders. Ook de Vechtstreek werd voorbereid op komende gevechten. De nadruk kwam echter niet te liggen op de Vecht, maar op het strategisch veel belangrijker Merwedekanaal. In maart en april 1944 ging de verkenner, die alleen vermeldde dat hij H.G. was, weer van Utrecht richting Abcoude en tekende uiterst gedetailleerd zijn waarnemingen op. In Maarssen vond hij het toch nog noodzakelijk om de toestand in het dorp te beschrijven (zie afbeelding 2). De legenda bij de kaart vermeldt dat in de fabriek, de vroegere Vetfabriek (nummer 1), Duitse landmachtwagens geparkeerd stonden. Bij nummer 2 stond een schildwacht met een ankerteken op de schouder. Nummer 3 was nog steeds de Ortskommandatur, maar nu was daar het hoofdkwartier van de Zollgrenzschutz bijgekomen (nummer 4) en in nummer 6 huisde de staf van een bataljon Pioniers, die hij meer had gezien tussen Utrecht en Abcoude. Er was zelfs een plaatselijk ziekenhuisje opgericht in gebouw nummer 10. Bij de Maars-

serbrug over het Merwedekanaal was men druk bezig om de verdediging op orde te brengen. Schuttersputjes werden gegraven en die waren zelfs onderling verbonden door loopgraven (zie afbeelding 3). Ik krijg echter niet de indruk dat men zich voorbereidde op grootschalige gevechten. De geparkeerde legerwagens dienden meer voor de bescherming van de admiraal en de Zollgrenzschutzsoldaten waren meer een veredelde grensbewakingsafdeling. De Pioniers van wie onze verkenner melding maakt, waren wat wij nu de genie zouden noemen, bruggenbouwers, van wie ik vermoed dat zij de regie over de komende inundaties zouden voeren.

In Breukelen ging de aandacht alleen uit naar het Merwedekanaal. Van de latere brug over het kanaal lagen de op- en afrit er al en zelfs die waren al voorzien van schuttersputjes met machinegeweren (aangegeven door o met pijltje, hoewel dat symbool in de instructies was voorbestemd voor Flak-geschut; machinegeweerposten waren een l met twee of vier puntjes aan weerszijden).⁴⁾ Ook de spoorlijn werd geflankeerd door schuttersputjes (zie afbeelding 4). Een stukje verderop kreeg zelfs het pontveer aandacht. Hier waren al drie schuttersputjes gegraven, of liever gezegd

Op zijn tocht van 28 maart noteert de verkenner over Loenen alleen dat hij een paar marinemensen had gezien en hij vervolgde zijn tocht naar de strategisch veel belangrijker brug over het Merwedekanaal bij Loenersloot. Dit belangrijke kruispunt van wegen was vergeven van de machinegeweerstellingen. Zelfs tussen de rails bij het station waren er drie. Ook hier was men nog druk aan het bouwen. Tot slot belandde onze fietser in Abcoude waar hij radiozenders ontdekte en hoorde dat men binnen twee weken de Oostzijdsche Polder tussen het Gein en de spoorweg wilde inunderen.

H.G. vond het toch nodig om Loenen wat uitgebreider te beschrijven. In twee rapporten van 20 april (inclusief schets) en een vervolg op 1 mei 1944 besteedde hij uitgebreid aandacht aan dit dorp (zie afbeelding 5). In villa nummer 1 zag hij een aantal officieren met donkergele biezen op de uniformen, die behoorden

machinegeweerstellingen met een vierde in aanbouw.

Bij Nieuwersluis ging de verkenner toch maar weer naar de Vecht. Logisch, want daar ligt immers het fort. Hier hoorde hij dat daar munitie lag en dat er ongeveer tien landmachtsoldaten verbleven. Hij noemt ook nog de Wehrbetrüungs-Schule, waarvan in een eerder rapport wordt vermeld dat dit een Marine-instelling was en gevestigd in de buitenplaatsen Vredenhoff en Middenhoek. In dit rapport staat zelfs het veldpostadres 30450 vermeld. Over secuur gesproken!

tot de landmacht. De wimpel was zwart, wit en rood gekleurd. Villa 2 behoorde bij 1. Bij landhuis 3 vermeldde hij dat dat Nieuwerhoek was en vermoedelijk het hoofdkwartier van de commandant. In 4, Cronenburgh, huisden officieren. In de school (nummer 5) zaten 100 soldaten van de landmacht en om de hoek, op kaart nummer 6, stonden bij de garage 10 tot 15 wagens en aanhangers, nog met de Nederlandse nummerplaten A (uit Groningen) en D (uit Drenthe) in camouflagekleuren. Tien dagen later was de garage verlaten, maar was in de Dorpsstraat weer een aantal huizen bezet door tussen de 10 en 20 'Nachrich-

tenpersonal'. Weer een week later was er een 80 soldaten sterke 'Schnelle Brigade' neergestreken, die op haar beurt ook weer de nodige huizen claimde en hier wordt een naam genoemd van hun commandant, Oberst Wachse. Hij vermeldde ook de naam van de Ortskommandant van Loeenen, Hauptmann Graf Rekke. H.G. noteerde dat de troepen gedeeltelijk gemotoriseerd waren en ook nog van de fiets gebruik maakten.⁵⁾

Ook nu krijgen we niet de indruk dat de bezetter in opperste paraatheid verkeerde. Door al die fietstochten van de verkenners door het hele land, sleet het materieel danig. Het zal de lezer dan ook niet verbazen dat Groep Albrecht in een bericht naar Londen niet om een dropping van wapens vroeg, want gewapend verzet was hun opdracht niet, maar om fietsbanden, en die kregen ze ook nog!

Vlak voor de bevrijding

Een jaar later was de toestand weer compleet veranderd. De gevreesde of gehoopte invasie was niet gekomen. In plaats van naar het oosten te trekken vanaf de Nederlandse kust, kwamen de geallieerden uit het zuiden. Het zuiden van Nederland was al bevrijd, maar na het fiasco bij Arnhem moest het noorden nog een strenge winter lang wachten op de bevrijding. De toestand in bezet Nederland werd zo nijpend dat zelfs een spionagegroep als Albrecht zich geroepen voelde om aan de regering in Londen een oproep te doen om bij droppings ook vooral medicijnen mee te sturen. In het nog niet bevrijde deel van Nederland verzamelden zich vele Duitse troepen in afwachting van de eindstrijd. Aangezien de berichten nu niet meer naar Londen werden verstuurd of gebracht maar via zogenaamde 'crossings', de uiterst risicovolle oversteken van bezet naar bevrijd gebied, het al bevrijde Eindhoven, werden de rapporten nu gewoon in het Nederlands opgesteld.

Het is zelfs zo geweest dat de Groep Albrecht gedurende twee maanden, september en oktober 1944, een directe telefoonverbinding met het zuiden had. Vanaf 1 oktober 1944 moest de snelheid van het doorgeven van de berichten natuurlijk ook omhoog en stelde men door heel Nederland een aparte koeriersdienst in met een eigen

dienstregeling. In Amsterdam vertrok de koerierster iedere dag om 10 uur en meldde zich de dag erop om 10 uur in Utrecht, vanwaar de berichten direct of via Rotterdam naar het zuiden gingen. Op woensdag maakte men zelfs een omweg via Mijdrecht. Aangezien men ook vanuit Utrecht om 10 uur een koerierster liet vertrekken, waren er toch wel veel fietsters op weg in die laatste oorlogswinter. Een groep als Rolls Royce bijvoorbeeld had ook een eigen koeriersdienst met rooster op dit traject.⁶⁾ Tussen januari en mei 1945 verrichtte ene Jeanne (schuilnaam natuurlijk) de dienst voor de Groep Albrecht in de Vechtstreek. Sommige van hen werden gepakt, maar de meesten haalden veilig het afleverpunt.

Hoewel het merendeel van de Duitse troepen zich in de stad Utrecht en ten oosten ervan bevond, was het in de Vechtstreek ook beduidend drukker geworden. Om aan te geven dat Groep Albrecht alleen militair van belang zijnde informatie gaf, moeten we kort terug naar de BS (Binnenlandsche Strijdkrachten), in september 1944 opgericht ter bundeling van allerlei verzetsploegen, met name knokploegen. Die hadden vanuit Utrecht vernomen dat een munitieschip de Vecht afzakte richting Muiden met een grote voorraad munitie; alweer een teken dat de Duitse verdediging zich zou concentreren rond Amsterdam. In hun 'gevechtsbericht' richting hoofdkwartier meldden ze het volgende: 'Maarssen meldt dat het munitieschip om 23.00 uur 's avonds (dinsdag) door groep Maarssen is aangevallen bij het Kraayennest te Breukelen. Ontzaglijk moeilijk door de geweldige mensenvordering en van fietsen. Onder vuur genomen met stenguns. De P(elotons) C(ommandant) van Maarssen genaderd tot 25 m(eter) en de stuurman uit hut geschoten. Boot op de wal gelopen. Stagnatie. De man die de bazooka bediende is in het inundatiegebied in de sloot gevallen met bewapening. Signalement van de boot klopte niet'.⁷⁾

Je voelt uit de woorden van de schrijver dat hij emotioneler schrijft dan normaal zou zijn en dat hij kwaad is over de verkeerde informatie. Op 24 april 1945 maakte H.G. een rapport over Utrecht en omgeving. Hij repte hierin met geen woord over de munitieboot en het vuurgevecht, terwijl het transport toch van militaire betekenis ge-

weest kon zijn. Hij constateerde heel nuchter en zakelijk dat er in Breukelen 50 man Wehrmacht Heer wit aanwezig was (Armeniërs), daarnaast 50 man die hij niet nader kon aanduiden in een school en ook 150 man van het Hermann Göring Regiment, te herkennen aan een wit schild met een rode baan van rechtsboven naar linksonder. In de villa Beekoever zat vermoedelijk de com-

vermeld van welke groep de informatie kwam. De door mij niet vermeldde informatie over Soest en Baarn kwam van de groep Rolls Royce en de CID (Centrale Inlichtingen Dienst). De toestand in Utrecht werd aangeleverd door de groep Reinaert en Maarssen, Breukelen en Loenen hadden bezoek gehad van een medewerker van de groep Rolls Royce. Het rapport was nu geadresseerd

Op dezelfde dag waarop hij zijn rapport vervaardigde, was er door 250 man Grüne Polizei een razzia geweest. Zij zochten naar radio's, fietsen, zilvergeld, joden en jonge mannen.

mandant. De strategie was nu veranderd, want nu werd de Rijksstraatweg voorzien van schuttersputjes en loopgraven. Maarssen werd ook bevolkt door 50 Armeniërs. De Einsatzstab van de NSDAP had zich vanuit Ede teruggetrokken naar het betrekkelijk veilige Maarssen en maar liefst 300 man van de Organisation Todt (Nazi bouwmaatschappij) waren hier ook neergestreken. Als extra bezetting was er ook nog een compagnie van het Hermann Göring Regiment aanwezig.

Een week later, op 1 mei 1945, maakte H.G. zijn laatste rapport en vermeldde dat alleen al in de stad Utrecht een totale bezetting van 4812 man lag. Maarssen had 300 man van de NSDAP, nu 200 man Armeniërs, waarbij vermeld werd dat dat Pioniers waren, 400 man verbindingstroepen en nog 30 niet nader aan te duiden troepen. In Breukelen was het aantal Armeniërs ook opgelopen tot 100; er zaten 10 infanteristen, 14 springdeskundigen en 150 man van de Luftwaffe. Loenen moest het nu doen met een mengeling van 170 soldaten van verschillende landmachtonderdelen. Uit het laatste rapport blijkt dat Albrecht na Dolle Dinsdag steeds meer ging samenwerken met andere spionage- en inlichtingengroepen en zelfs met het 'gewone' verzet. Vanaf september 1944 werkte men al samen met de Utrechtse verzetsman Ruurd. Achter iedere mededeling staat

aan het Geallieerd Opperbevel. Van marinepersoneel is nu geen sprake meer, terwijl dat een jaar eerder toch de overheersende groep was.

Verwarrende dagen

Ondanks de aantallen kunnen we toch niet de conclusie trekken dat de bezetter ook maar het geringste plan had om tussen Utrecht en Amsterdam de zaak tot het uiterste te verdedigen. Als we de Armeniërs (in 1942 krijgsgevangen gemaakt na veldslagen bij de rivier de Don en voor de keus gesteld of gefusilleerd te worden of ingelijfd in het Duitse leger), de leden van Organisation Todt en die van de NSDAP als niet-inzetbare militairen wegstrepen, bevond zich hier slechts een handjevol soldaten met een uiterst summiere bewapening. Zij zouden kansloos geweest zijn tegen een oprukkend geallieerd leger, dat ook nog eens geholpen zou worden door de in september 1944 opgerichte Binnenlandse Strijdkrachten (BS). Dit was de bundeling van verzetsgroepen die dan als reguliere strijdmacht met grote kennis van de lokale situatie met de geallieerden zou meevechten. Ondanks alle voorbereidingen van aan de ene kant de Duitsers en aan de andere kant de BS en de inlichtingendiensten, kwam het niet daadwerkelijk tot gevechten, want op 4 mei hadden de Duitsers gecapituleerd en stopte Groep Albrecht

met zijn werk. Hoewel... een rapport van 5 mei van de Binnenlandse Strijdkrachten aan hun districtscommandant vermeldde dat Generaal Blaskowitz met 2000 man in Maarssen zou zitten en zou weigeren zich over te geven. Hij was al slaags geraakt met de BS en had samenscholingen van meer dan twee man verboden, anders zou er direct geschoten worden. De burgerbevolking zou het veld al zijn ingevlucht omdat er zo fel werd gevochten. De commandant Maarsen van de BS vroeg volgens deze informant om versterking van de Canadezen en collega BS-ers. Gelukkig waren de verbindingen razend snel. Dit bericht was van 16.05 uur. Om 16.07 had men op het hoofdkwartier al iemand gesproken die net uit Maarssen kwam en deze meldde dat het er wel wat onrustig was en dat er 's ochtends twee personen waren doodgeschoten, maar dat er nu 'niets bijzonders' was. Ik zet het maar tussen aanhalingstekens omdat wij nu meer informatie hebben over het Maarssense drama van 5 mei. Om 16.15 werd vanuit het hoofdkwartier van de BS gemeld dat Blaskowitz helemaal niet in Maarssen was en al die geruchten niet op waarheid berustten. Het bericht van de heer Van Best was sterk overdreven. Zowel de BS als de Canadezen hoefden niets te ondernemen.⁸⁾ Dankzij deze snelle reactie is verdere escalatie in de Vechtstreek uitgebleven en was de bevrijding eindelijk een feit.

Afwikkeling

Zoals bijna alle mensen die zich daadwerkelijk met verzet, onderduik, sabotage en de bevrijding van Nederland hebben beziggehouden, gingen de meesten na de bevrijding weer huns weegs en probeerde men de draad weer op te pakken. Schadeclaims werden afgewikkeld via een overheidsbureau dat daar speciaal voor in het leven werd geroepen. Ook bij de Groep Albrecht was men privé geraakt. Maar liefst 130 fietsen waren tijdens hun werk versleten of gevorderd; 91 heren- en 37 damesfietsen.⁹⁾ In de map Afwikkeling komen we ook een lijvig rapport tegen van een Duitse officier, waarin de samenstelling en de werking van de Groep Albrecht worden beschreven. Alleen waren de namen die worden vermeld de schuilnamen. Bovendien vond de opsteller

van het rapport deze groep niet gevaarlijk, dus de opsporing had niet echt prioriteit. Dat was dan weer een voordeel van het feit dat de groep zich niet met sabotagedaden of overvallen bezighield. We zullen nooit weten wat het effect van al dit werk is geweest voor het verloop van de oorlog, maar kort erna vond vanuit Engelse hoek een evaluatie plaats van het spionagewerk met name in Nederland. Het oordeel van de Engelsen was dat het uiterst secuur en professioneel was geschied.¹⁰⁾ ●

Noten

- 1 Voor de algemene beschrijving is gebruik gemaakt van: *Albrecht meldt zich*. Zomer en Keuning 1946. *Nederland in oorlogstijd*. Nijmegen z.j. Drs. V. Smits. *Maarsen 1940-1945*. Maarsen 1990.
- 2 NIOD. Groep Albrecht, toegang 190 a, inv. nr. 132
- 3 NIOD. Groep Albrecht, toegang 190 a, inv. nr. 48
- 4 NIOD. Groep Albrecht, toegang 190 a, inv. nr. 7
- 5 Idem inv. nr. 48. Soms zijn de gegevens van de rapporten van 28 maart, 20 april en 1 mei 1944 als een geheel gebruikt. De gegevens van 20 april en 1 mei staan zelfs op een enkel A-4tje.
- 6 NIOD. Groep Albrecht, toegang 190 a, inv. nr. 7
- 7 NIOD. NBS Utrecht, toegang 192 c, inv. nr. 1b
- 8 NIOD. NBS Utrecht, toegang 192 c, inv. nr. 1b
- 9 NIOD. Groep Albrecht, toegang 190 a, inv. nr. 126
- 10 NIOD. Spionage, toegang 249-0752 C, inv. nr. a 10

Bron afbeeldingen 1- 5: NIOD Groep Albrecht, toegang 190 a, inv. nr. 48

Piramides in de polder

Hendrik Dijk

Laten we wel wezen, het zijn rare dingen, die groepsschuilplaatsen Type P: betonnen blokken met afgeschuinde kanten waar ijzeren haken op staan. ¹⁾ Vanwege die vorm, lijkend op een piramide, kregen ze de naam Type P (zie afbeelding 1). Toen ik ze in 2003 voor het eerst zag, vroeg ik aan een vriend wat voor dingen dit waren. 'Weet ik niet, bunker, Duitsers', was de reactie. Uit onze ervaring blijkt dat de meeste mensen zoiets denken, maar het is niet juist.

Ze zijn vlak voor WOII - van november 1939 tot april 1940 - op gezag van de Nederlandse legerleiding gebouwd en dus niet door de Duitsers. Ze zijn geplaatst langs het oostelijk en zuidelijk front van de Vesting Holland. Het oostelijk front bestond deels uit de Stelling van Amsterdam (SvA), maar grotendeels uit de Nieuwe Hollandse Waterlinie, die liep van Muiden tot de Biesbosch. Het zuidelijk front liep van Dordrecht tot Hellevoetsluis.

De betonnen bouwwerken Type P zijn geen bunkers, maar groepsschuilplaatsen. Ook zijn

het geen kazematten. Die werden gebruikt als basis voor mitrailleur- en kanonopstellingen. De groepsschuilplaatsen zijn gebouwd om tijdens vijandelijke beschietingen en/of luchtbombardementen tijdelijk bescherming te bieden aan twaalf soldaten. Er waren geen voorzieningen voor een langdurig verblijf. Van de oorspronkelijke 700 die er zijn gebouwd, bestaan er nog 540. Stichting 'Piramides in de Polder' heeft die tussen 2008 en 2018 gefotografeerd en geïnventariseerd. ²⁾ Onderzoek met behulp van luchtfoto's uit WOII heeft het mogelijk gemaakt om ook inmiddels verwijderde groepsschuilplaatsen te lokaliseren en te identificeren.

Beton versus baksteen

In de jaren tachtig van de negentiende eeuw kwam de brisantgranaat in gebruik; deze veroorzaakte een totale ommekeer in de kracht van de artillerie. Dit had twee gevolgen voor de forten. Geen enkel fort kon na de uitvinding van de brisantgranaat een langdurige beschieting weer-

staan. Het werd daarom noodzakelijk om de functies van het fort niet langer onder één dak te brengen maar te verspreiden.

De forten waren opgetrokken uit baksteen en bedekt met aarde en waren niet bestand tegen de kracht van de

Groepsschuilplaats bij de molen in Polder Westbroek in Oud-Zuilen.

brisantgranaat. Dit dwong tot overschakeling van baksteen naar beton als bouw materiaal voor nieuwe verdedigingswerken. In het begin werd veel geëxperimenteerd, waarbij de prijs van het beton werd afgewogen tegen de mate van weerstand. De legerleiding stuurde tijdens en na WOI officieren naar het front in België en Frankrijk om te kijken hoe doeltreffend de Duitse betonnen verdedigingswerken waren. Overtuigd door die waarneming begon de legerleiding in 1915 met het ontwerpen van de eerste betonwerken. Daarbij werd gekozen voor gewapend beton met grind als toeslagmateriaal. Op basis van de ontwikkeling tijdens WOI werden plannen gemaakt voor de toekomst, resulterend in de kazematten en groepsschuilplaatsen die vóór WOII werden gebouwd. De forten verloren door deze ontwikkelingen hun oorspronkelijke functie, maar werden in het interbellum en na WOII onder andere nog gebruikt als kazerne en munitieopslagplaats.

Type P's in Maarssen en Oud-Zuilen

Ook in Maarssen en Oud-Zuilen zijn dit soort groepsschuilplaatsen te vinden, en niet zo weinig ook. Oorspronkelijk waren er op zijn minst 30. Daarvan zijn er naar wij weten zes verwijderd,

zodat het huidige totaal uitkomt op 24.

De strategische betekenis van deze groepsschuilplaatsen moet in verband worden gezien met de plaatsing langs de hele Vecht als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW). Twee locaties zijn hier van bijzonder belang, namelijk die bij Muiden en die bij Utrecht ter verdediging van de terreinen bij deze steden die niet geïnnundeerd konden worden. Bij Muiden was dat het gebied langs de kust tussen Naarden en Muiderberg en Muiderberg zelf. Bij Utrecht betrof het hoofdzakelijk de Houtense Vlakte, het gebied ten oosten van de stad Utrecht. Het gebied tussen Muiden en Utrecht was beter te verdedigen dankzij het plas-sengebied. Zo was fort Tienhoven bestemd voor de verdediging van het Tienhovens Kanaal, de kade van de Bethunepolder en de inundatiesluizen bij fort Tienhoven. De Machinekade-opstelling was ter verdediging van de kade van de Bethunepolder en de Veenkade. Bij fort De Gagel ging het om de verdediging van de Kerkeindse Dijk, de Gageldijk en de nabijgelegen inundatiesluizen.³⁾ De meest bekende groepsschuilplaatsen in Maarssen zijn de twee, die een commandopost vormden. Ze staan op de hoek van de Machinekade en de Veenkade (zie afbeelding 2). Deze twee zijn

Direct ten westen van fort De Gagel. Deze groepsschuilplaats is gekanteld.

tegen elkaar aangebouwd. Nergens anders komt dit voor. De interieurs van deze twee zijn niet met elkaar verbonden. De twee gekoppelde schuilplaatsen staan hoog op de heipalen vanwege het inundatiepeil van de polder.

De zichtbaarheid van de palen is niet het gevolg van het verzakken van de polder, maar van de verwijdering van het eerder aangebrachte zand-

lichaam waar de commandopost op stond. Volgens militair historicus Douwe Koen werd dit zand aangebracht om te voorkomen dat granaten tot onder de schuilplaatsen zouden doordringen en daar exploderen. De verwijdering van het zand laat wel mooi zien hoe de heipalen onder de schuilplaats stonden. Dit is ook zichtbaar bij een groepsschuilplaats iets zuidelijker aan de Machinekade.

Over het algemeen waren er 26 heipalen van 20 meter lengte nodig om het 400 ton zware gevaarte te ondersteunen. Soms zien we dat de groepsschuilplaats in de loop van de tijd is gekanteld, zoals die ten westen van fort De Gagel (zie afbeelding 3).

Van de 24 groepsschuilplaatsen in Maarssen en Oud-Zuilen zijn sommige duidelijk zichtbaar vanaf de weg, andere weer niet. Zo staat er op het ter-

Het donkere deel geeft het inundeerbare gebied aan. De kaart is gemaakt door drs. Eddie Poppe, cartograaf van de provincie Utrecht.

rein van restaurant Geesberge een overgroeide groepsschuilplaats die door eigenaar Pieter Bos is opengesteld voor het publiek. Zie de bijgaande kaart voor de locaties van de andere groepsschuilplaatsen in Maarssen en Oud-Zuilen (zie afbeelding 4).

De bouw

De groepsschuilplaats vormde in de meeste gevallen een onderdeel van een gevechtsofstelling. Die bestond uit één of meerdere loopgraven met opstellingen voor infanterie- en pantserafweergeschut. Het Type P was hoofdzakelijk een groepsschuilplaats, maar moest ook kunnen dienen als commandopost, communicatiepost en in noodgevallen zelfs als veldhospitaal. Voor eten en slapen werden meestal barakken en keten gebouwd; boerderijen in de omgeving werden daarvoor ook gebruikt.

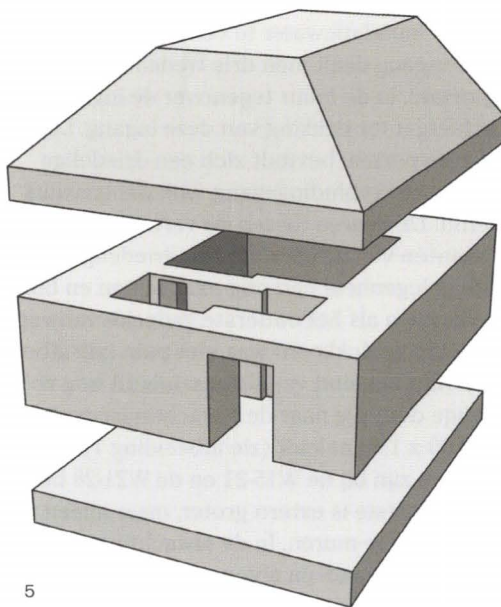
De bouw moest in een zeer korte periode plaatsvinden. De reden waarom zo lang werd gewacht met het bouwen is dat de meeste betonnen verdedigingswerken op particulier terrein moesten worden gebouwd. Dat bracht extra kosten en problemen met zich mee. Pas toen de Duitsers in september 1939 Polen binnenvielen, begon men haastig te bouwen (zie afbeelding 5). De legerleiding gaf opdracht aan de militairen om loopgraven aan te leggen en aan aannemers om schuilplaatsen en kazematten te bouwen. De Type P's die door aannemers zijn gebouwd, zijn van hoge kwaliteit. Later kon de kwaliteit van het beton echter nogal variëren. Langs de Mijndensedijk bij Loenen staan een paar schuilplaatsen die in zeer slechte staat zijn. Het is zelfs gebeurd dat een aannemer de gevangenis inging voor verraad, omdat het beton dat hij gebruikte van zeer slechte kwaliteit was. Een schuilplaats Type P kostte ongeveer f 5000,00. Type P kent twee uitvoeringen: de W15-21 (muurdikte 125 cm) en de W21-28 (muurdikte 150 cm). Niet alle muren van een groepsschuilplaats hebben dezelfde dikte; de zijmuren zijn dunner uitgevoerd en het dak veel zwaarder. De W staat voor Weerstand en de getallen duiden op de diameter van de brisantgranaat die het bouwwerk moest kunnen weerstaan bij voortgezette beschieting. De uitvoering W15-21 komt verreweg het meest voor. De W21-28 vindt men meestal op forten

waar zwaardere beschietingen werden verwacht. Een uitzondering daarop zijn de twaalf W21-28's die aan de oostkant van Muiderberg zijn gebouwd. Dit was ter bescherming en afsluiting van Muiderberg, vanwaar de vijand vanwege de hoge ligging van het dorp een batterij kon opstellen om Amsterdam te bestoken. De groepsschuilplaatsen in Maarssen en Oud-Zuilen zijn van het type W15-21. De drie op Fort de Gagel zijn W21-28.

Vorm en functie

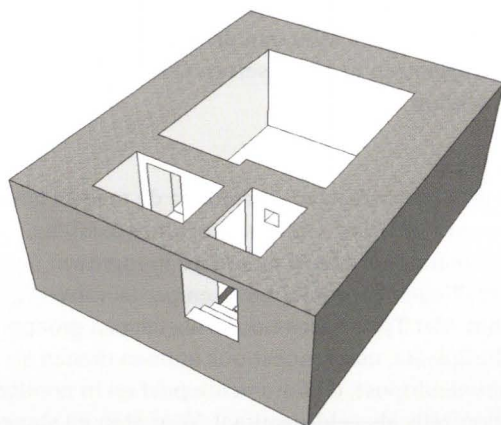
De meest karakteristieke elementen van de Type P-groepsschuilplaats zijn de afschuiningen met de daarop geplaatste ijzeren haken. De afschuiningen zijn bedoeld ter afschamping van granaten en vliegtuigbommen, de haken om balkjes en takken aan te bevestigen en daarna het dak met zand of aarde te bedekken. Wel zijn er variaties in de haken en soms zijn er geen haken.

De ingang bevindt zich in de keel (achterkant). De frontmuur (voorkant) was in de meeste gevallen gekeerd naar de hoofdschuitsrichting van de vijand. De ingang van een vierkante meter groot was 100 cm boven het maaiveld geplaatst om binnen-

5

De drie constructiefasen waarin P's langs het oostelijk front werden gebouwd.

7

Doorsnee met de drie interieurruimtes: voorportaal, gassluis en afwachtingsruimte.

Originele driedelige houten deur, Hoeksche Waard. Oorspronkelijk moesten ze van staal worden vervaardigd, maar er was toen sprake van schaarste aan dit materiaal.

lopen van inundatiewater te voorkomen. Eenmaal door de ingang daalt men drie treden af in het voorportaal. In de muur tegenover de ingang zit een schietgat ter dekking van deze ingang. Links in het voorportaal bevindt zich een driedelige deur naar de verbindingsgang, ook wel gassluis genoemd. De deuren tussen de vertrekken aan weerskanten van de gassluis zijn driedelig, zodat men de gelegenheid had nog naar buiten en binnen te kunnen als het onderste gedeelte vanwege beschieting geblokkeerd was met puin (zie afbeelding 6). Aan het eind van de gassluis zit nog zo'n driedelige deur die naar de afwachtingsruimte van 3,00 x 3,00 x 1,80 m leidt (zie afbeelding 7). Deze afmetingen zijn bij de W15-21 en de W21-28 hetzelfde. De laatste is extern groter, maar alleen vanwege de dikkere muren. In de afwachtingsruimte bevindt zich de aan- en afvoer voor buitenlucht. Aan de luchtaanvoer kon een gifgasfilter worden gemonteerd. De deuren die de gassluis afsloten, waren voor hetzelfde doel: gifgas buiten houden.

Hieraan zien we dat veel van de ervaringen in WOI invloed hadden op het strategisch denken in de aanloop naar WOII. Naast voorzieningen voor telefonie en elektra was er ook een periscopobuis. Het uiteinde van de periscopobuis is zichtbaar op het dak als een kegelvormige beton-omstorting. De periscopen zijn vanwege bezuinigingen nooit aangebracht.

Gebruik

De groepsschuilplaatsen zijn nooit gebruikt voor hun oorspronkelijke functie. In februari 1940 besloten regering en legerleiding om de verdediging te verplaatsen naar de Grebbelinie. Vijfentwintig onafgebouwde Type P's langs het oostfront getuigen van deze strategische koerswijziging. Om te voorkomen dat ze nog zouden worden gebruikt als schuilplaats, lieten de Duitsers een groot aantal dichtmetselen. Vele zijn nu nog steeds dichtgemetseld.

Na de oorlog heeft Defensie een aantal schuil-

Theehuis op polofarm van Cor van Zadelhoff, Vreeland.
Ontworpen door architect Ben van Berkel. De P vormt de fundering.

plaatsen verwijderd. Dat bleek een moeilijke klus vanwege de twee zware wapeningsnetten. Om ze op te blazen werden gaten geboord waar explosieven in werden geschoven. De moeilijkheid van de klus en de kosten om ze te verwijderen, verklaren het grote aantal dat nog bestaat. Begin jaren negentig van de vorige eeuw begonnen mensen te protesteren tegen de verwijdering ervan. Waren we niet bezig een belangrijk stuk geschiedenis te elimineren? Nu mogen ze langs het voormalige oostfront niet meer verwijderd worden, vanwege de aanvraag voor de NHW als Unesco werelderfgoed. Langs het voormalige zuidfront mogen de P's nog steeds worden verwijderd, maar de historische kring van Dordrecht is hard aan het werk om dat te voorkomen. Op de Hoeksche Waard mogen ze ten tijde van dit schrijven nog steeds worden verwijderd.

Herbestemming

Wat doe je er dan mee? Boeren hebben er niet

veel mee: ze nemen voornamelijk grond in beslag. Na de oorlog heeft de regering beperkt fondsen beschikbaar gesteld om ze te verwijderen, maar er is weinig gebruik gemaakt van dat geld. Na de oorlog heeft hotel De Nederlanden in Vreeland een daar gelegen Type P als wijnkelder gebruikt. Boeren gebruiken ze soms als onderdak voor kippen, geiten, schapen en varkens. Ze worden ook gebruikt als opslag voor groente, medicijnen voor het vee, brandhout en tennisspullen. Ze zijn vaak gebruikt als hangplek voor jongeren en een aantal is speelhof voor kinderen of hobby-werkruimte geworden. Zelfs is er één gebruikt om bier in te brouwen. Dat zijn de kleinere dingen. Veel aandacht voor de groepsschuilplaats was er in de voorgaande eeuw niet.

Daar is in deze eeuw verandering in gekomen. In 2006 werd het door architect Ben van Berkel ontworpen Theehuis opgeleverd (zie afbeelding 8). Het is gebouwd in opdracht van Cor van Zadelhoff voor zijn polofarm in Vreeland. Het geheel

Monument #599. Diefdijk Coupure. A2 afslag Leerdam.

is grotendeels zwevend en verankerd in het twee meter dikke dak van een groepsschuilplaats. In 2010 werd 'Monument 599' opgeleverd: een doormidden gezaagde Type P-groepsschuilplaats met een stuk van een meter breed in het midden verwijderd (zie afbeelding 9). Het geeft mensen de kans om het interieur van het Type P op een makkelijke manier te ervaren. Het staat langs de A2 bij afslag Everdingen/Leerdam. De organisatie V6 heeft met ondersteuning van de provincie Utrecht in september jongstleden een bijeenkomst georganiseerd om creatieve projecten te ontwikkelen rondom het Type P. De Liniewacht is bezig met het inrichten van het Type P als behuizing voor de overwintering van vleermuizen. De stabiele temperatuur en de vochtigheidsgraad vormen een ideale plek voor deze dieren.

Over het algemeen waren
26 heipalen van 20 meter lengte
nodig om het 400 ton zware
gevaarte te ondersteunen.

Zo zijn er nog tal van andere voorbeelden te noemen voor een alternatief gebruik van de groepsschuilplaatsen. Verwacht mag worden, dat de aandacht voor de groepsschuilplaatsen blijft toenemen. In 2017 hebben we de 'Stichting Piramides In De Polder' opgericht die zich volledig richt op alle aspecten van Type P. In 2020 vierten we 75 jaar vrede en in dat jaar hopen we een boek en een digitale kaart met apps te publiceren. Mocht iemand verhalen, anekdotes of historische feiten hebben aangaande de Type P's in Maarssen en Oud-Zuilen, dan horen we dat graag. ●

Noten

- 1) Als wij in dit artikel de term groepsschuilplaatsen gebruiken, bedoelen we het type P. In zijn publicatie *Versteende Ridders* (2009) spreekt Douwe Koen al over groepsschuilplaats Type P. Naast het type P is ook sprake van schuilplaatsen Type 1915, 1916 en 1918. Dit zijn aanduidingen van jaartallen uit WOI.
- 2) Hendrik Dijk is voorzitter van de 'Stichting Piramides In De Polder'. Zijn e-mailadres is: hendrikdijk532@gmail.com
- 3) Raadpleeg voor meer informatie Douwe Koen e.a. (2009). *Versteende Ridders*. Uitgeverij Blauwdruk, Wageningen.

N.B. Alle foto's en illustraties zijn van de hand van Hendrik Dijk, tenzij anders vermeld.

Uit de Oude Schoenendoos Deel 82

Hans Sagel

Een takje van de hazelaar

Via Piet Gentenaar, die het op één van zijn scanbezoeken bij één van onze leden aangeboden kreeg, kwam dit zwart-wit fotootje met afmeting van 80 x 93 mm en ouderwets gekartelde rand in onze fotocollectie terecht. Afgebeeld zijn de tekening van een takje van een hazelnotenstruik (een hazelaar) met zijn bladeren en noten. Daarnaast staat de handgeschreven tekst van een verzetsgedicht:

*'Verhuld zijn vruchten in de harde schaal,
verscholen zijn de waarden in dit leven,
nochtans verstaat ons hart de klare taal*

*van het symbool,
aan Nederland gegeven.'*

Voor de scherpe kijker zijn in de randen van de bladen van de hazelaar de silhouetten van Koningin Wilhelmina, Prinses Juliana, Prins Bernhard en de prinsessen Beatrix en Irene te herkennen. De bladrand van dit blad leende zich uitstekend om profielen in te verbeelden. Indien het niet lukt om deze portretjes te vinden, kan het helpen de foto te draaien. Zo op het eerste gezicht lijkt het misschien een tamelijk onschuldig geheel, maar

in werkelijkheid was het bezit en het verspreiden van foto's van de koninklijke familie tijdens de jaren van de Duitse bezetting streng verboden en strafbaar. Dat deze foto gedurende WOII toch rondging, moet dan ook als een daad van stil verzet worden gezien, waar meer voorbeelden van bestaan en waarvan velen genoten. Er was in die tijd ook een groot aantal meer uitgesproken en minder subtiele spotprenten in omloop. Dat het maken en verspreiden van deze afbeelding beslist niet ongevaarlijk was, bewijst het levensverhaal van Dirk van der List (1883-1945) uit Baarn. Deze beroepsfotograaf en eigenaar van een drukkerij vervaardigde ook van zijn eigen foto's vele prentbriefkaarten. Waaronder allerlei dorpsgezichten en ook een afdruk van deze hazelaartak, waarbij in zijn versie alleen de tekst wat netter is geschreven. Daarnaast drukte hij illegale kranten, zoals Vrij Nederland en Trouw, en bood onderdak aan vier joodse onderduikers.

Na verraad door een medewerker werd hij gearresteerd en stierf in maart 1945 op 62-jarige leeftijd in het concentratiekamp Sachsenhausen. Graag had ik hier ook de naam van de oorspronkelijke tekenaar en dichter vermeld, maar helaas heb ik die nog nergens kunnen vinden.

Wellicht bekijken we voortaan, na het lezen van het bovenstaande, bij een wandeling in onze 'vrije' natuur de prachtige hazelaar wel met ande-

re ogen! Zie ook afbeelding 2, een oude tekening van de hazelaar (*Corylus avellana*).

Bron: Pinterest

Hebt u op- of aanmerkingen naar aanleiding van deze rubriek of hebt u zelf een voor publicatie geschikte foto, dan wordt u vriendelijk verzocht dit schriftelijk of telefonisch door te geven aan J.H. Sagel, Van Lingelaan 85, 3602 PB Maarssen, tel: 0346-561457, e-mail: hanssagel@gmail.com ●

het oude regthuys

eetcafé • feestcafé • catering

laan van niftarlake 101 • 3612bp • tienhoven
telefoon 0346 - 28 13 82 • website hetoldereghuys.nl

HAIRFASHION

maarsse

HAIRFASHION MAARSSEN
PROFESSIONALS
IN HAARVERZORGING

EEN MOMENT
VOOR JE HAAR
EN VOOR JEZELF

PERSOONLIJKE AANDACHT EN DESKUNDIG ADVIES

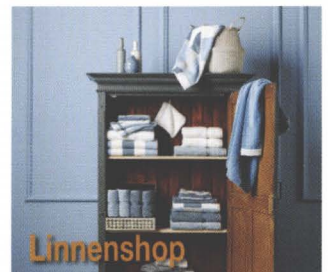
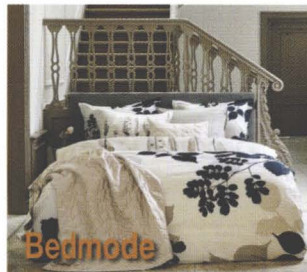
DIRECT EEN AFSpraak MAKEN
TEL. 0346 562032
HAIRFASHIONMAARSSEN.NL

OF DOWNLOAD
ONZE APP

HAIRFASHION MAARSSEN | KAATSBAAN 3 | MAARSSEN

de Graaff

slapen/bedmode/lingerie/linneshop

Kaatsbaan 48
3601 ED Maarsse
0346-562122
www.degraaffmaarsse.nl

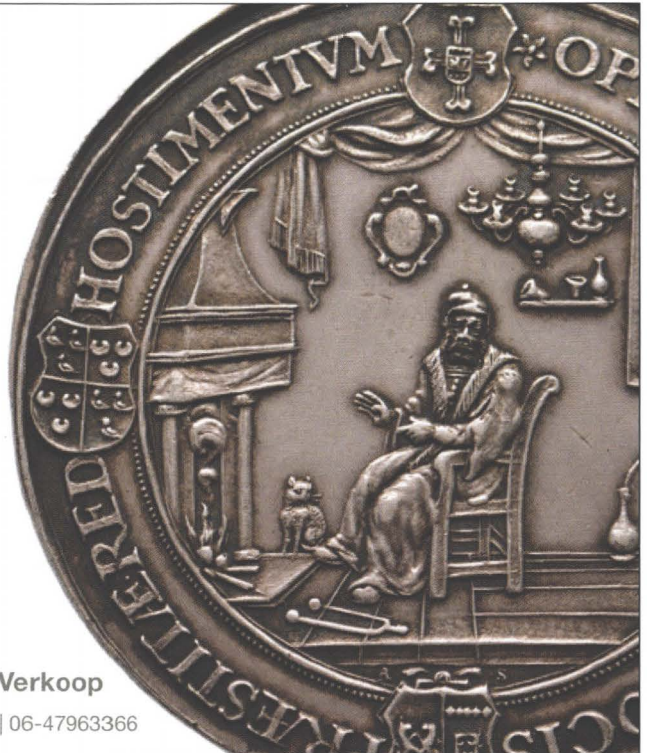
Ritter
MAKELAARDIJ

aankoop • taxaties
verkoop • hypotheek
verhuur • nieuwbouw

Sterk door Service!

Nassastraat 14
3601 BG Maarssen
0346 - 58 50 30

ritter@era.nl
www.eraritter.nl
 erarittermakelaardij
 @ERA_Ritter

Taxaties | Bemiddeling | Inkoop & Verkoop

www.numisconsult.nl | info@numisconsult.nl | 06-47963366